

NYA TISAREN, STOCKHOLMS STAD KULTURMILJÖANALYS MED KONSEKVENSBESKRIVNING

2023-04-28

Nya Tisaren
Stockholms stad

Kulturmiljöanalys med konsekvensbeskrivning

Beställare: SKB genom Ulf Jonsson
Datum: 2023-04-28

Reichmann Antikvarier AB
Ekensbergsvägen 75 169 31 SOLNA
Tel: 08-734 07 90
E-post: postmaster@reichmann.se

Utförd av:
Claes Reichmann, ansvarig, sakkunnig kulturvärden K
Martina Berglund, handläggare, sakkunnig kulturvärden K
Saara Gröhn, handläggare, sakkunnig kulturvärden K

Omslagsfoto: Aktuella området med Kv. Tisaren 1 och Kv.
Orrhammaren 1 sett från Sköntorpsvägen.

INNEHÅLLS- FÖRTECKNING

Innehållsförteckning	3
Inledning	4
Bakgrund	4
Utredningsområde - avgränsning	4
Syfte - Vad är en kulturmiljöanalys?	4
Arbetsätt	4
Arbetsmodell för analys av kulturvärde	4
Kulturvärde - definitioner och förklaringar	6
Sammanfattning	7
Förutsättningar	8
Gällande planer	8
Lagrum	9
Kommunalt kunskapsunderlag	9
Historik	11
Pionjär i grannskapsplaneringen	11
Förändringar och nya krav	12
Kv. Orrhammaren	13
Kv. Tisaren	13
Kv. Dunkern 5 och Eklången 6	13
Årsta idrottsplats	13
Nulägesbeskrivning	20

Karaktärisering av bebyggelse	23
Natur och topografi	23
Stadsbild	23
Byggnadstyp och placering	23
Ålder och verksamhet	23
Arkitektur	26
Skala, volym och proportioner	26
Fokusområdets karaktär	27
Sammanfattning karaktärsdrag	28
Kulturvärden	33
Sammanfattning kärnvärden	33
Förslaget	34
Beskrivning av förslaget	35
Konsekvensbeskrivning	37
Grändhuset	37
Entréhuset	41
Jämförelse av skala	45
Sammanfattning konsekvenser	46
Källor	47
Tryckta källor och litteratur	47
Otryckta källor	47

Samtliga fotografier är tagna av Reichmann Antikvarier AB, där ej annat anges.

INLEDNING

Bakgrund

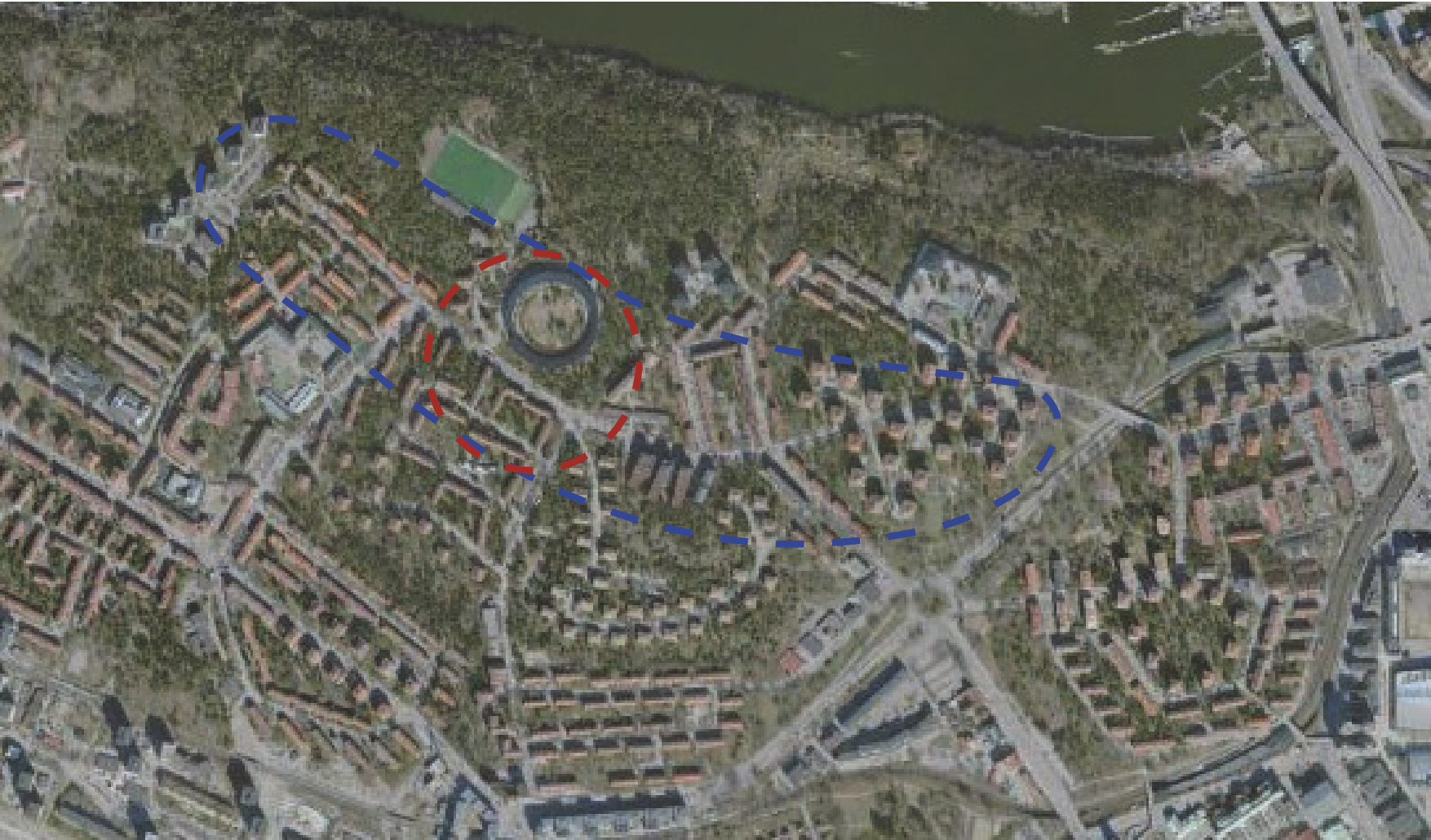
Reichmann Antikvarier AB har fått i uppdrag av Stockholms Kooperativa Bostadsförening, SKB, att ta fram en kulturmiljöanalys med konsekvensbeskrivning i samband med framtagande av ny detaljplan för kvarteret Tisaren. Den nya detaljplanens syfte är att möjliggöra ny bebyggelse längs med Orrfjärdsgränd i stadsdelen Årsta i Stockholm.

Utredningsområde - avgränsning

Utredningsområdets så kallat fokusområde (röd streckad ring i illustrationen) utgörs av bebyggelsen längs Orrfjärdsgränd och Sköntorpsvägen vid kvarteren Tisaren, Orrhammaren, Dunkern och Eklången. För att skapa ett kulturhistoriskt sammanhang omfattar kulturmiljöanalysen även bebyggelsen längs med Sköntorpsvägens sträckning (blå streckad ring i illustrationen).

Syfte - Vad är en kulturmiljöanalys?

Med kulturmiljö avses den av människan påverkade miljön. Kulturmiljöer bär på värden och möjligheter som enligt gällande lagstiftning ska tas tillvara i samhällsutvecklingen. En förutsättning för att man ska kunna ta tillvara platsens kulturvärden är att man känner till vilka de är. Kulturmiljöanalysen utgör ett kunskapsunderlag som beskriver vilka egenskaper i den fysiska miljön är värdefulla och varför. Den tillhörande konsekvensbeskrivningen ska redovisa den föreslagna åtgärdens konsekvenser för kulturmiljöns värden.

Arbetssätt

Reichmann antikvarier AB har genomfört arbetet enligt företagets kvalitetsystem. Arbetet följer i avgörande avseenden strukturen enligt metoden DIVE (*Kulturmiljöanalys: En vägledning för användningen av DIVE-analys*, 2009). DIVE är en metod för att genomföra en kulturmiljöanalys i landskap och i städer. Metoden har utvecklats av Riksantikvarien i Norge i samarbete med Riksantikvarieämbetet och det finska Museiverket. DIVE står för de fyra stegen i processen: Describe – Interpret –Value – Enable (Beskriva, Tolka, Värdera, Ak-

tivera). Genom analysarbetet bearbetas och förmedlas kunskaper om kulturmiljöer som en gemensam resurs och underlag för utvecklingen av hållbara lokalsamhällen.

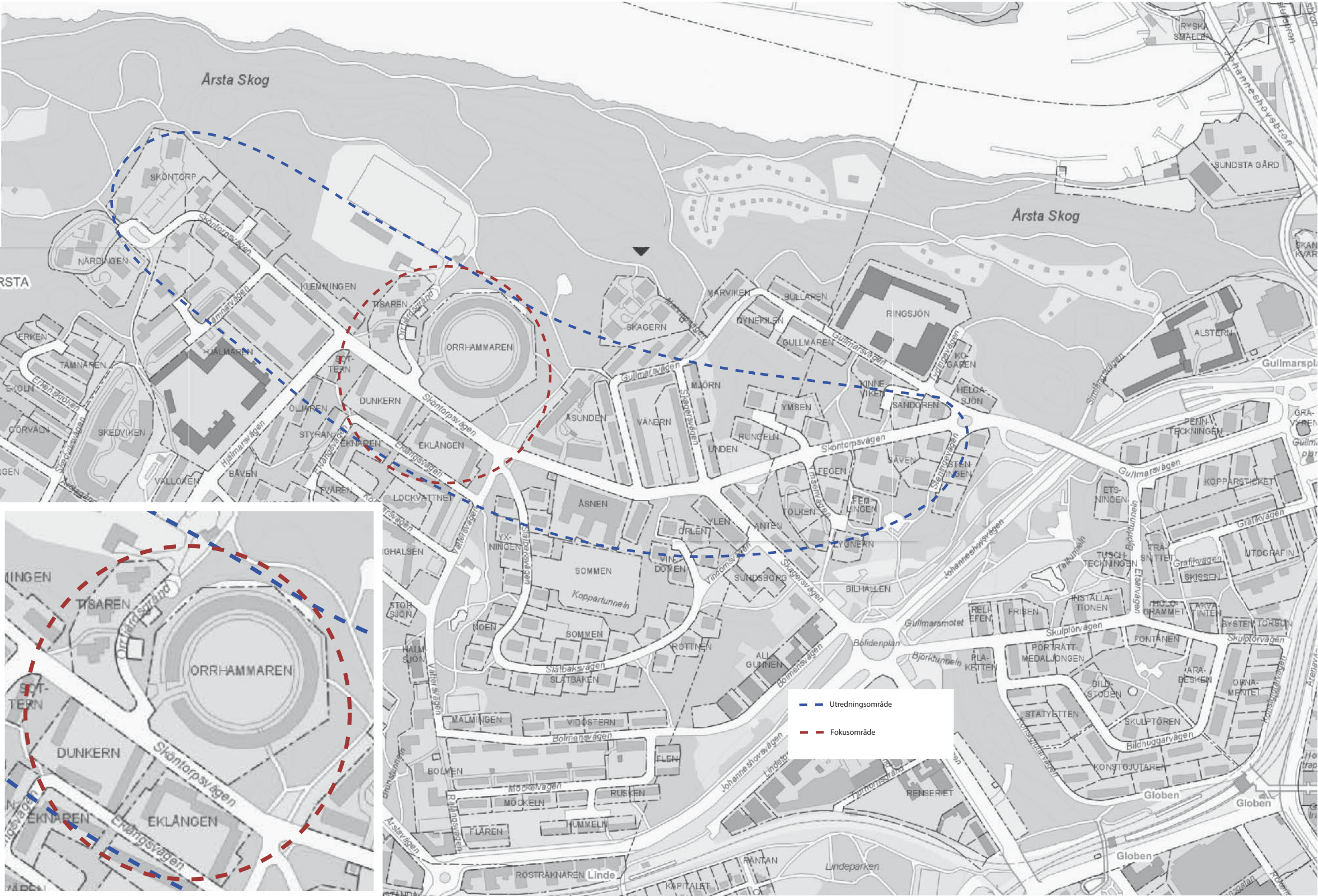
Arbetsmodell för analys av kulturvärde

Som hjälpmedel för att identifiera förekommande kulturvärden i en miljö eller byggnad finns olika metoder utarbetade. En vedertagen metod utgörs av Riksantikvarieämbetets metod formulerad i skriften *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, 2002. Metoden bygger på en identifika-

tionsfas som är uppdelad i så kallade dokumentvärden, dvs. historiska egenskaper, samt upplevelsevärden, dvs. estetiskt och socialt engagerande värden. Metoden är även kompletterad med en del som redovisar s.k. bruksvärden. Här vägs även sociala aspekter på byggnaden och miljön in. Dessa värden kompletteras sedan av bedömning av graden av äkthet (autenticitet), kvalitet, tydlighet (pedagogiskt värde) sällsynthet och representativitet.

Flygfoto över stadsdelen Årsta. Utredningsområdet markerat med blå streckad linje och fokusområdet med en röd streckad ring. Källa: Stockholms stad, DpWebbMap

INLEDNING

Utreddningsområdet med Sköntorpsvägen markerad med blå streckad linje, och fokusområdet med röd streckad ring. Karta från Stockholms stad, DpWebbMap.

INLEDNING

Kulturvärde - definitioner och förklaringar

Definitionen av vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt följer i denna kulturmiljöanalys Boverkets definition av begreppet kulturvärde som beskrivs på Boverkets hemsida, Kunskapsbanken.

KULTURMILJÖ FINNS ÖVERALLT

Begreppet kulturmiljö omfattar hela den av människan påverkade fysiska miljön. Detta betyder inte att allt i kulturmiljön har höga kulturvärden. Kulturvärden kan i varierande grad tillskrivas enskilda byggnader, anläggningar och lämningar såväl som hela miljöer och stora landskapsavsnitt. Utöver kulturvärden kan kulturmiljön representera en rad olika former av värden för skilda offentliga och privata verksamhetsintressen och medborgargrupper, exempelvis biologiska eller ekonomiska värden.

TRE KOMPLETTERANDE PERSPEKTIV

Bebyggelsens och landskapets kulturvärden kan bedömas ur tre kompletterande perspektiv - kulturhistoriskt, estetiskt och socialt. Dessa perspektiv kan, var för sig eller tillsammans, motivera olika åtgärder för att tillvara ta kulturvärdena i den kommunala planeringen. Ett objekts kulturvärden utgörs av kompletterande perspektiv som är delvis överlappande, men till stora delar åtskilda.

Kulturhistoriskt perspektiv

Värdering ur ett kulturhistoriskt perspektiv avser en bedömning av möjligheterna att genom exempelvis bebyggelsen eller landskapet utvinna och förmedla kunskaper om olika skeenden och sammanhang. Därige-

nom skapas även förståelse av människors livsvillkor, i skilda tider – inklusive de förhållanden som råder idag. Denna bedömning förutsätter kunskaper inom bland annat arkeologi, historia, arkitektur- och konsthistoria, etnologi och kulturgeografi.

Estetiskt perspektiv

Värdering ur ett estetiskt perspektiv gäller en bedömning av bland annat rumsliga, visuella och akustiska egenskaper i den fysiska miljön. Värdering ur ett estetiskt perspektiv bygger på kunskaper inom bland annat konstvetenskap och arkitektur.

Socialt perspektiv

Värdering ur ett socialt perspektiv innebär att bedöma människors relationer till kulturmiljön – hur olika grupper av individer använder, uppfattar och värdesätter exempelvis bebyggelsen och landskapet. En sådan bedömning kan ha sin utgångspunkt i bland andra sociologiska, psykologiska eller ekonomiska metoder.

ÖVERLAPPANDE PERSPEKTIV

De tre perspektiven är delvis överlappande men till stora delar åtskilda. Exempelvis kan socialhistoria och arkitekturhistoria ingå som delar av det kulturhistoriska perspektivet på en bebyggelsemiljö. Samtidigt kan bebyggelsemiljöns kulturhistoriska bakgrund och innehåll påverka och delvis förklara hur den upplevs och värderas idag ur ett socialt eller ett estetiskt perspektiv. En miljö som inte bedömts som värdefull ur ett kulturhistoriskt perspektiv, kan värderas högt ur ett estetiskt och/eller ett socialt perspektiv.

BEDÖMNINGAR FÖRÄNDRAS

Bedömningar av vad som är värdefullt kan i olika grad förändras över tid, genom framväxten av nya kunskaper och synsätt. Vissa värden kan emellertid vara mer beständiga än andra. Kulturvärden kan på så sätt bevaras, omskapas, utvecklas och nybildas i takt med samhällets utveckling och förändring.

Källa illustration: Boverket

SAMMANFATTNING

Historik

Årsta började planeras under 1930-talet och kom att bli en milstolpe inom stadsplaneringen i Stockholm. Här utvecklades stadens smalhusbebyggelse, från 1930-talets strikta och glesa indelning till 1940-talets grannskapstänkande. Terrängen i Årsta var skogig och kuperad och placering av bebyggelse studerades och valdes med stor omsorg med hänsyn till terräng, vegetation och utsikt. Området delades upp så att grupper av bebyggelse, med olika hustyper, skildes åt med parkstråk. Stråken skulle bevara något av det ursprungliga landskapet och även fungera som förbindelse med gångvägar mellan områdets olika delar. Största delen av Årsta bebyggdes med så kallade smalhus, smala lamellhus, som lätt kunde anpassas till olika terräng och väderstreck. De tidiga smalhuskvarteren placerades i öppna planmönster, parallellt orienterade för idealt ljusinsläpp. Från mitten av 1940-talet började smalhuslängorna grupperas kring halvslutna gårdsrum. Inte sällan försågs bottenvåningarna med verksamheter för viss basservice.

Årsta bebyggdes även med ett för tiden ovanligt stort inslag av punkthus i upp till åtta våningar, vilket gav stadsdelen sin karaktäristiska siluett och är representativt för ett nytt stadsplanemönster för Stockholm. Planeringen av punkthus genomsyras av den vid tiden förhärskande idén om ”hus i park” med ett öppet byggnadssätt och välplanerad parkmark in på husfasaderna. 1940-tals arkitektur, även kallad folkhemsarkitektur, präglas av socialt hänsynstagande och respekt för tradition. Arkitekturen är sparsmakad och byggnaderna karaktäriseras av hantverksmässighet.

I början av 1950-talet var Årsta lika stort som en mellanstor svensk stad med 24 000 invånare. Demografiska förändringar ledde till behov av större och fler lägenheter i området. Successiv upprustning och komplettering av bebyggelse har sedan dess präglat Årsta. Inom utredningsområdet finns både exempel på 1980- och 90-talets kompletteringar som gjordes med stor hänsyn till stadsdelens karaktär. 2000-talets förnyelse av bebyggelsen däremot präglas ofta av en högre skala, större volymer och moderna material och utformning.

Förutsättningar

För Kv. Orrhammaren gäller PL 5547 från 1959, ”Förslag till ändring av stadsplan för kv Orrhammaren m fl inom stadsdelen Årsta i Stockholm”. För de tre bostadshusen i Kv. Tisaren 1 gäller Dp 88131 från 1990, ”Detaljplan för område vid Orrfjärdsgränd inom stadsdelen Årsta i Stockholm”. Planerna anger endast markens användning och utgör därmed inte något kulturhistoriskt skydd för bebyggelsen.

Kv Orrhammaren 1 har getts klassificeringen grön av Stockholms stadsmuseum. Detta innebär en fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Karaktéristik

Bebyggelsen inom utredningsområdet förmedlar en berättelse om efterkrigstidens samhällsplanering där Årsta var en av pionjärerna inom idéerna om grannskapsplanering. Typiskt för denna bebyggelse är:

- Bebyggelse placerad efter terrängens förutsättningar med mycket sparad naturmark och planterad vegetation bland bebyggelsen

- Naturen är starkt närvarande i stadsbilden, bebyggelsen präglas av småskalighet.
- Dominerande byggnadstyp är lamellhus/smalhus placerade i dalgångar. Vanligast våningsantal är 3-4 våningar.
- Punkthus finns vid höjdparterier
- Olika byggnadstyper är placerade kvartersvis, traditionellt förekommer olika byggnadstyper sällan tillsammans inom ett och samma kvarter
- Dominerande fasadmaterial är puts och tegel, vanligaste takform är sadeltak och taktäckningsmaterial tegel
- Fokusområdet består av tre årsringar som visar Årstas bebyggelseutveckling från 1940-talet (Kv. Eklången 6 och Dunkern 5) till kompletteringar från 1960- (Kv. Orrhammaren 1) till 1990-talet (Kv. Tisaren 1). De olika årsringarna har en varierande men tidstypisk och välbevarad utformning, samt en sammanhållen skala och till terrängen och omgivningen väl anpassad placering.

Kulturvärden

Viktigaste kulturvärden inom det aktuella området består av:

- Samhällshistoriskt värde - milstolpe inom stadsplaneringen av grannskapsenheter och folkhemsbygget
- Arkitektoniskt värde – proportionering av bebyggelsen med den mänskliga skalan, anpassningen till terräng- och naturförhållandena samt den återhållsamma utformningen med material och detaljer av hög kvalitet
- Socialhistoriskt värde - området präglas av en stark idé om den demokratiska människan och samhället som resulterade i en höjd bostadsstandard

- Identitetsvärde – närheten till stora grön- och rekreationsområden och stadsdelens speciella karaktär som utgörs av stadsplanen, topografin och vegetationen

Konsekvensanalys

Hus 1, ”Grändhuset” bedöms förhålla sig till väl till den omgivande bebyggelsens skala och volym. Närheten till gatan och den sammanhängande fasaden förändrar dock gaturummet och gör det tätare och mer stadsmässigt. Hus 2:s, ”Entréhusets” skala och placering intill gatan ansluter till Årstas bebyggelsemönster i centrala lägen där bebyggelsen har en större skala, placering i gatuliv och verksamhet i bottenvåningar. För fokusområdet medför detta ett nytt och positivt tillskott som känns igen inom Årsta.

Sammantaget bedöms det aktuella förslaget ge en begränsad men ändå negativ konsekvens för områdets kulturvärden baserat på att:

- förtätningen tar i anspråk kvarlämnad naturmark som är ett av områdets viktigaste värdebärande egenskaper
- förtätningen minskar läsbarheten av det kulturhistoriskt värdefulla stadsplanemönstret
- Hus 2 bedöms på grund av sin skala och placering i gatuhörn få en dominerande påverkan på miljön

Exploateringen enligt det aktuella förslaget bedöms inte vara förvanskande för den grönklassificerade fastigheten Orrhammaren 1. Den kommer fortsättningsvis att kunna avläsas som en tydlig årsring med sin karaktäristiska runda form.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Gällande planer

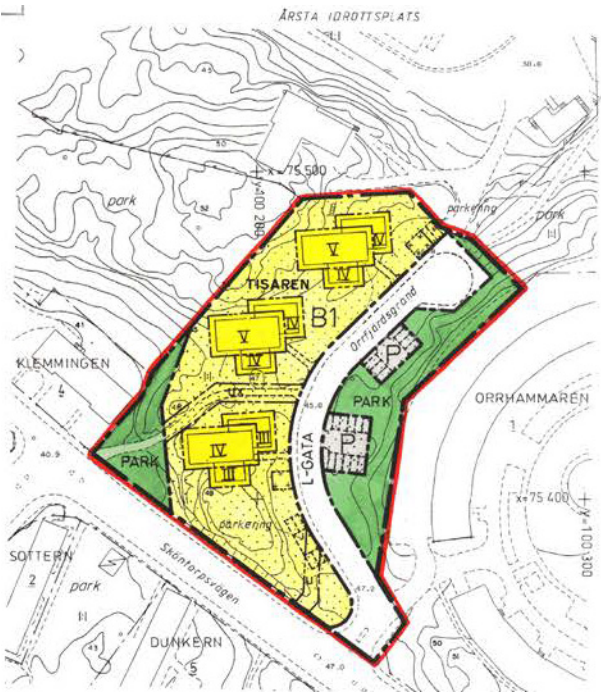
STADSPLAN/DETALJPLAN

För kv Orrhammaren gäller PL 5547 från 1959, ”Förslag till ändring av stadsplan för kv Orrhammaren m fl inom stadsdelen Årsta i Stockholm”. Planen anger endast markens användning och utgör därmed inte något kulturhistoriskt skydd för byggnaderna.

Då en del av marken väster om Orrfjärdsgränd enligt ovanstående plan utgjorde ett specialområde endast tänkt att användas för idrottsverksamhet eller motsvarande, gjordes en ny plan för detta område 1990, Dp 88131 ”Detaljplan för område vid Orrfjärdsgränd inom stadsdelen Årsta i Stockholm”. Planen slog då fast att bostadshus kunde uppföras på platsen och gäller därmed för de tre nuvarande bostadshusen i kv Tisaren 1.

Enligt samma plan som ovan utgör de områden som nu är tänkt att bebyggas av asfalterad mark för parkering, parkmark och prickmark.

Aktuella planer för utredningsområdet. Till vänster Dp 88131 för fastigheten Tisaren 1 från 1990. Till höger stadsplan PL 5547 för fastigheten Orrhammaren 1 från 1959.
Källa: Stockholms stad, Bygg- och plantjänsten

PLANBESTÄMMELSER

Följande gäller inom områden med nedanstående beteckningar. Bestämmelse utan beteckning gäller inom hela planområdet. Endast angiven användning och utformning är tillåten.

Gränsbeteckningar
— gräns för planområde
- - - användningsgräns
- - - egenskapsgräns

Användning av mark
Allmänna platser
L-GATA Gata som ingår i lokaltät
PARK Parkmark

Kvartersmark
B1 Bostäder och bärnstugor får inrymmas
P Parkering

Begränsning av markens bebyggande
Marken får inte bebyggas
Marken får endast bebyggas med uthus
Marken skall vara tillgänglig för allmänna underjordiska ledningar
Marken skall vara tillgänglig för allmän gångtrafik

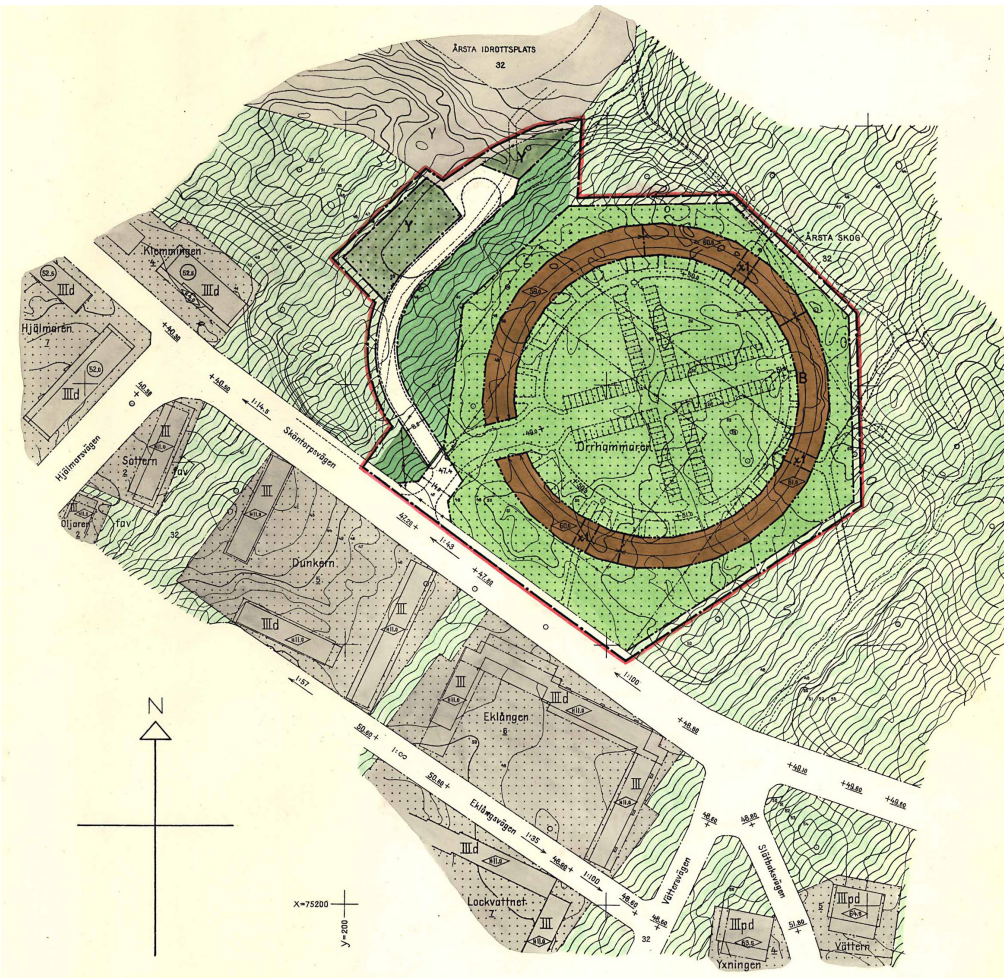
Utformning
Y Högsta antal våningar
Bostadshusens tak får ges en maximal lutning av 30°

Störningsskydd
Lägenheter mot Sköntorpsvägen skall ha minst hälften av bostadsrummen mot fasad som ej är utsatt för störande buller

Administrativa bestämmelser
Genomförandetiden slutar den 31 december 2004

ILLUSTRATIONER

— illustrationslinje byggnader
- - - illustrationslinje markanläggning
parkering illustrationstext

BETECKNINGAR

Nivåkurvor
Gällande gräns för byggnadskvarter, allmän plats eller annat område
Föreslagen gräns för byggnadskvarter, allmän plats eller annat område
Föreslagen gräns mellan områden med olika stadsplanebestämmelser
Gällande gränser, som föreslås att utgå
Illustrationslinje
Linje, belägen tre (3) meter utanför det område, för vilket fastställelse sökes
Byggnadskvarter
Specialområde
Park, allmän plats
Gatemark
Gatuplantering, ej avsedd att fastställas
Föreslagen gatu- eller annan markhöjd
Beteckningar, vilka hänföra sig till särskilda bestämmelser

STADENS NOLLPLAN

MILJÖBALKEN (1988:808), MB

Det aktuella området ligger inte inom Riksintresse för kulturmiljövården. Däremot finns riksintresset Årsta centrum i söder och riksintresset Stockholms innerstad i norr. Då kommande planer för ny bebyggelse är så pass begränsade bedöms inte de närliggande riksintresseområdena påverkas.

MB kap. 3, 6 §, skydd av kulturvärden

Enligt miljöbalkens 3 kap. 6 § ska mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

PLAN- OCH BYGGLAGEN (2010:900), PBL - HÄNSYN TILL KULTURMILJÖN, FÖRVANSK- NING, UNDERHÅLL OCH VARSAMHET

Fastigheten i kv Orrhammaren uppfyller kraven för särskilt värdefull bebyggelse enligt PBL kap 8 § 13, beträffande förvanskningförbud. §§ 14 och 17 gällande underhåll och krav på varsamhet är också tillämpliga.

PBL kap. 6, 2 § hänsyn till stadsbild och kulturmiljö

Vid planläggning ska bebyggelse utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

PBL kap. 8, 13 § förvanskningförbud

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

PBL kap. 8, 14 §, underhåll

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

PBL kap. 8, 17 §, varsamhetskrav

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING, GRÖN

Kv Orrhammaren 1 har getts klassificeringen grön av Stockholms stadsmuseum. Detta innebär en fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Nedan följer motiveringen av det kulturhistoriska värdet:

”Denna runda byggnad har en ovanlig husform och bevarar trots vissa förändringar sin ursprungliga arkitektur.”

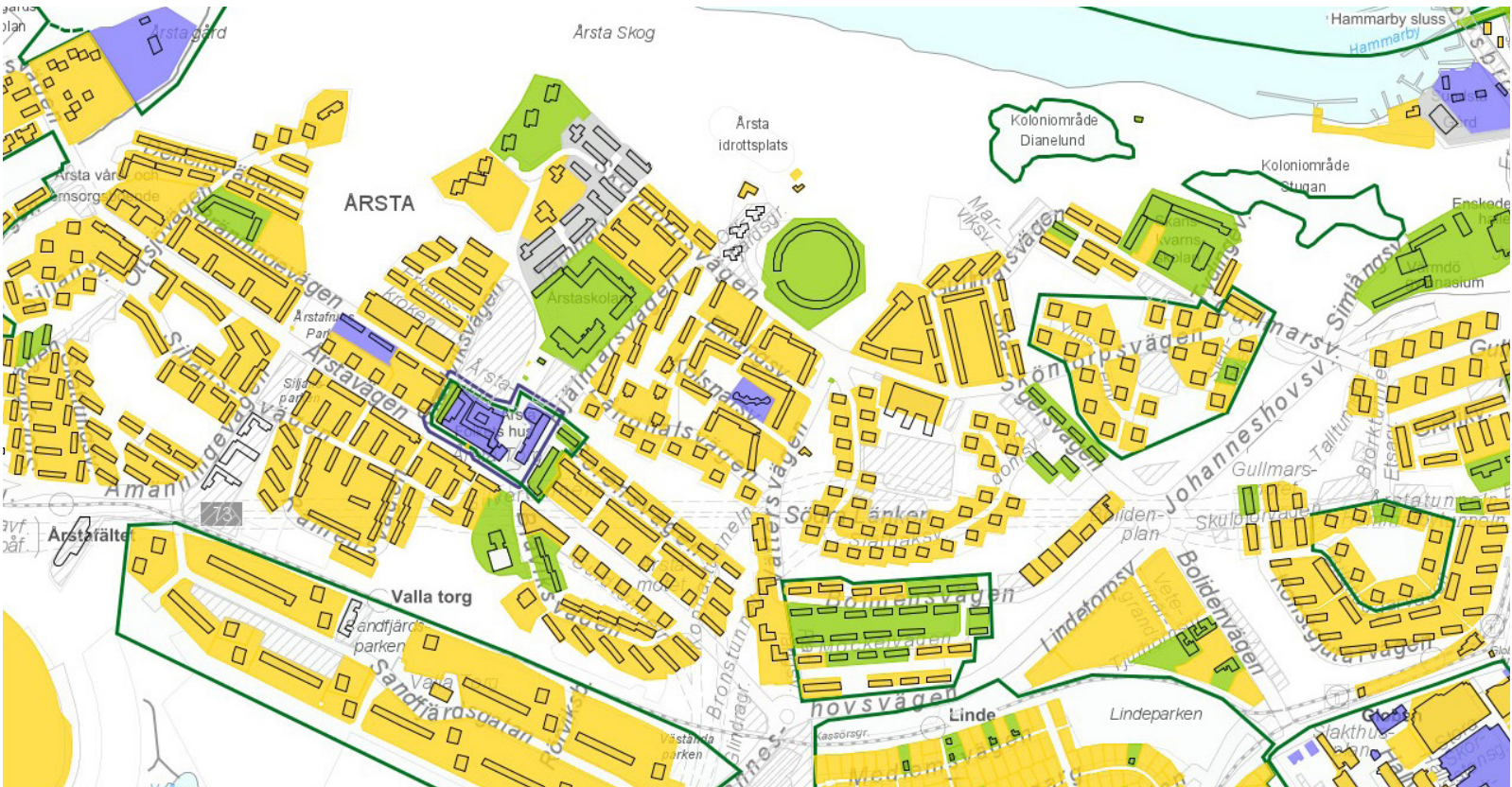
Bebyggelsen i kv Tisaren 1 är uppförd efter 1990 och har ännu inte klassificerats, medan övrig bebyggelse i närområdet är klassificerad gul, d v s fastigheter med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

ÖVERSIKTSPLAN

I Översiktsplan för Stockholm finns en markering i området som pekar ut det som en viktig mötesplats och Sköntorpsvägen som ett viktigt lokalt samband med stor betydelse för att uppnå målet om en sammanhängande stad och en god offentlig miljö. Det aktuella området pekas ut som ett möjligt område för komplettering av bebyggelse. Sedan 2018 är Årtaskogen och Årsta holmar ett naturreservat och utredning om en utvidgning pågår.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Kulturhistorisk klassificering av Stockholms stadsmuseums. Stora delar av Årsta liksom utredningsområdet är klassificerat som gult, dvs. positivt betydelse för stadsbilden/visst kulturhistoriskt värde. Fastigheten Orrhammaren 1 är klassificerad som grön vilket innebär att byggnaden ska betraktas som en särskilt värdefull byggnad som enligt PBL 8 kap 13 § inte får förvanskas.
Källa: Stockholms stad, DpWebbMap

BLÅ Fastighet med bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

GRÖN Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt

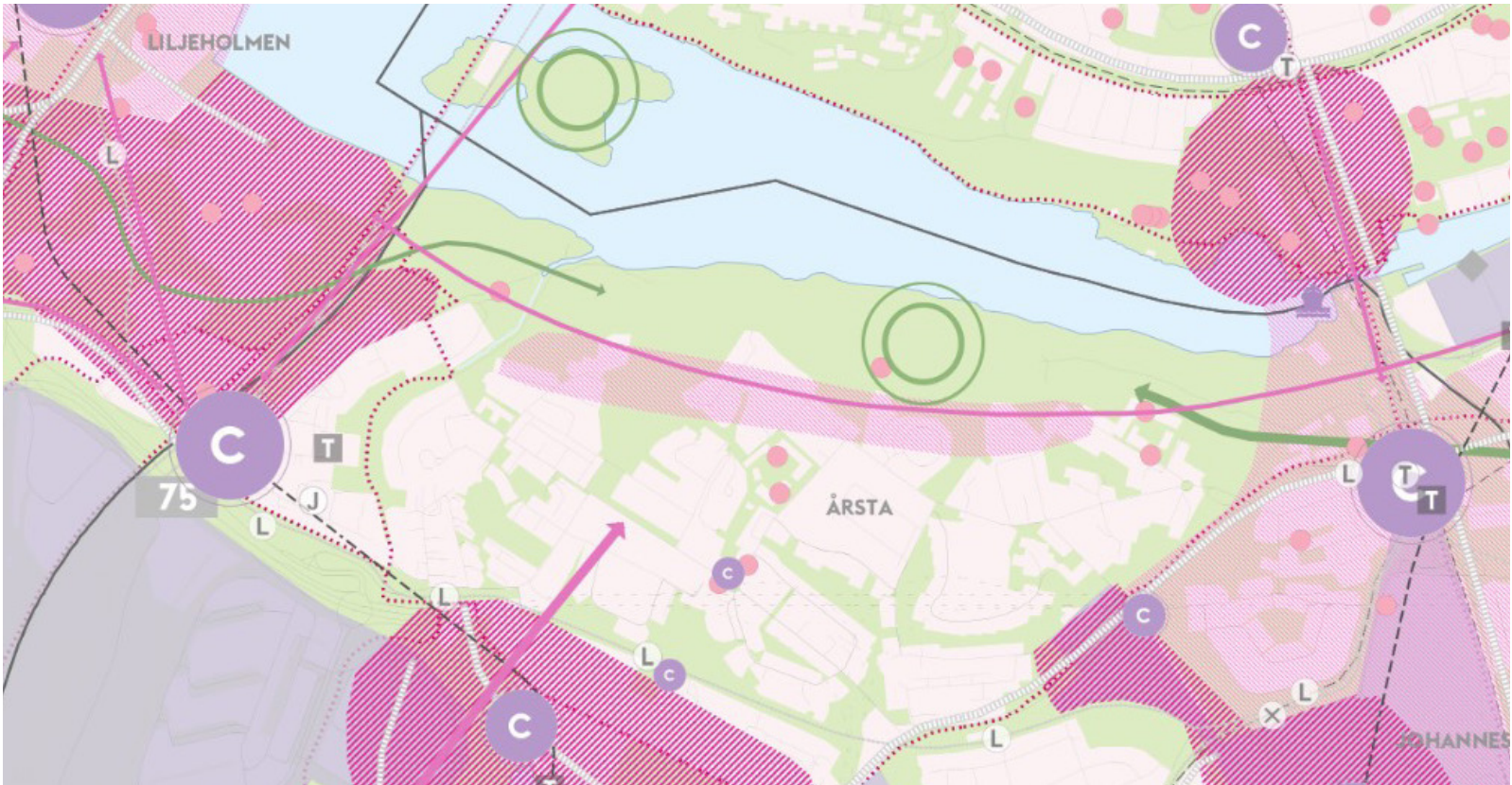
GUL Fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde

GRÅ Fastighet med bebyggelse som inte går att hänföra till de övriga klassificeringskategorierna

STRECKAD Fastighet med bebyggelse som ännu ej klassificerats eller obebyggd fastighet

RIKSINTRESSE Riksintressen för kulturmiljövården enligt 3 kap Miljöbalken. Hela Stockholms innerstad med Djurgården är ett riksintresse, på kartan redovisas värdekärnor inom riksintresset Stockholms innerstad.

Kulturhistoriskt värdefulla områden utpekade av Stockholms stadsmuseum.

Stadsutvecklingsområde - komplettering

Område med blandad stadsbebyggelse där omfattande komplettering föreslås. Området kan kompletteras med bostäder, service, verksamheter, gator, parker, kultur och idrottsytor. Att förstärka de gröna kvaliteterna och säkerställa funktioner som skolor och förskolor, är en viktig del i stadsutvecklingen. Komplettering ska göras med utgångspunkt i kunskap om nuvarande karaktär, kvaliteter och behov. Inom området kan finnas delar där större strukturförändringar föreslås.

Lokalt samband

Lokala samband som är viktiga för att uppnå målet om en sammanhängande stad. Kopplingar kan ske via olika typer av åtgärder som att utveckla stadsrum med byggande, parkstråk, aktivitetsstråk, målpunkter och omvandlande gator. Lokala samband kompletterar strategiska samband, urbana stråk och stadsgator av lokal karaktär.

Viktiga mötesplatser

Platser som har stor betydelse för att uppnå målet om en sammanhängande stad och en god offentlig miljö. Mötesplatserna omfattar samlingslokaler och andra mötesplatser, idrottsanläggningar och skolor som lockar besökare från olika delar av staden och därigenom bidrar till att människor med varierande bakgrund möts samtidigt som stadsdelarnas lokala identitet stärks. Viktiga mötesplatser kompletterar centrum och parker.

Föreslaget naturreservat

Område där utredning om naturreservatsbildning pågår.

Illustration över utvecklingsmöjligheter i Årsta från Stockholms översiktsplan. Utredningsområdet pekats ut som ett stadsutvecklingsområde där kompletterande bebyggelse är möjligt.
Källa: Stockholms stad, Utvecklingsmöjligheter i Enskede-Årsta-Vantör

HISTORIK

Pionjär i grannskapsplaneringen

I början av 1900-talet köpte Stockholms stad den stora egendomen Årsta gård. Det dröjde dock till 1940-talet innan Årsta, som är en av Stockholms största stadsdelar, började byggas ut. Vid den här tiden hade nya tankar om förortsmiljöer enligt engelska förebilder, så kallade grannskapsenheter med stadsdelscentrum, börjat vinna mark inom stadsplaneringen. Även den bostadssociala utredningen 1933, som socialdemokraterna efter regeringsskiftet hade tillsatt, påverkade utformningen av bebyggelsen i Årsta. Den innebar att ett stort antal så kallade barnrikehus uppfördes på de nya förorterna i landets städer. Staten gav kommunerna förmånliga lån för att de skulle bygga moderna ändamålsenliga bostäder åt barnfamiljer. Husen hade moderniteter som rinnande varmt och kallt vatten, toalett inomhus och sopnedkast fanns i huset. Bostadssociala utredningen blev starten för ett allmännyttigt bostadsbyggande i Sverige med syfte att bygga och erbjuda hållbara och prisvärda bostäder för alla.

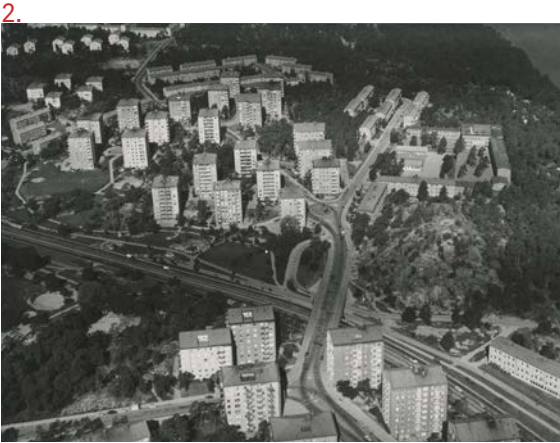
Årstas stadsplan togs fram 1939 och var signerad av Albert Lilienberg. Planen förverkligades till stora delar, med den största avvikelsen att förortsbanan, dvs. tunnelbanan blev aldrig till. Terrängen i Årsta var skogig och kuperad och placering av bebyggelse studerades och valdes med stor omsorg med hänsyn till terräng, vegetation och utsikt. Området delades upp så att grupper av bebyggelse, med olika hustyper, skildes åt med parkstråk. Stråken skulle bevara något av det ursprungliga landskapet och även fungera som förbindelse med gångvägar mellan områdets olika delar. Den skog-

bevuxna norrslutningen längs Årstaviken avsattes i stadsplanen som parkmark för att bevara och stärka denna för Stockholm typiska geografi.

Smalhusen, som var den dominerande hus-typen, grupperades kring gårdar. De smala byggnaderna kunde lätt anpassas till olika terräng och väderstreck. Det typiska smalhuset är friliggande i tre våningar med genomgående lägenheter och en maximal husbredd om omkring 10 meter. I närheten av stadsdelscentrumet föreslogs mer koncentrerad bebyggelse med service i botten-våningarna och något högre byggnadshöjd i fem våningar. Det stora antalet punkthus i upp till sju våningar var vid denna tid nytt och kontroversiellt. Punkthusområdet vid Sköntorpsvägens östra del byggdes med början 1946 av flera olika byggherrar och ritades av tidens stora namn som Archibald Frid, Sture Frölén, Björn Hedvall och Backström & Reinius. Området, liksom koloniområdena Dianelund och Stugan, är utpekade som kulturhistoriskt värdefulla av Stockholms stadsmuseum.

I Årsta skapades tre grannskapsenheter av vilka den mellersta skulle innehålla ett stadsdelscentrum. Utbyggnaden av Årsta centrum blev dock fördröjd på grund av krigsåren och först 1953 kunde centrumet invigas. Planeringen av stadsdelscentrumet och den omkringliggande bebyggelsen ansvarades av Svenska Riksbyggen med chefen Uno Åhrén. Arkitekterna var bröderna Erik och Tore Ahlsén som utformade stadsdelens centrumanläggning för kulturella aktiviteter och kommersiell service. Centrumbyggnaderna med bibliotek, teater,

1. Årstas stadsplan
Källa: <https://andersson-arfwedson.se/projekt/arstaskogen/>
2. Flygfoto över nordöstra Årsta med punkthus runt Sköntorpsplan (i bildens mitt) och Skanskvärnsskolan i övre högra hörn.
3. Årsta centrum med omgivande lamell- och punkthusbebyggelse 1961.
4. Flygfoto över Valla torg med punkthus 1965.
5. Årsta centrum 1965.
Källa bild 2.-5.: Digitala stadsmuseet

biograf, tandläkar- och läkarmottagning samt affärer samlades kring ett torg. Byggnaderna fick en speciell form och miljön en hög konstnärlig och arkitektonisk kvalitet, vilket blev mycket uppmärksammat i Sverige och utomlands när det var nytt. Den centrala idén om centrumets demokratiska ändamål och funktion blev dock inte helt förverkligad.

I början av 1950-talet var Årsta lika stort som en mellanstor svensk stad med 24 000 invånare. Vid slutet av 1950-talet växte stadsdelen ytterligare söderut mot Årstafältet då Valla gårde byggdes ut med mer storskalig bebyggelse. Här uppfördes höghus med bland andra Paul Hedqvist som arkitekt. Området visar den tydliga övergången från det hantverksmässiga byggandet till industriella byggandet, där förtillverkade huselement fick styra byggnadernas utformning och byggkranarnas rälsbana och räckvidd byggnadernas placering.

I närheten av det nu aktuella området finns flera av Årstas äldsta byggnader och områden. Kvarnen Skanskvarn, den sista av de många kvarnarna utanför Skanstull och som den närliggande Skanskvarnsskolan är uppkallad efter, ligger strax nedanför Johanneshovsbron. Den flyttades till platsen 1850 och efter hot om rivning byggdes den om till café 1930.

Inte långt från skolan och nedanför Skansberget ligger även gården Sundsta, ett torp som under 1700-talet utvecklades till ett herrgårdsliknande sommarställe. I slutningen mot Årstaviken finns torpet Diane-

lund och även koloniområden från 1910-talet.

Förändringar och nya krav

Under 1970- och 80-talen minskade antalet barnfamiljer i Årsta eftersom de flesta lägenheterna var små och familjer med behov av större lägenheter flyttade ut. Samtidigt ökade andelen pensionärer i stadsdelen vilket orsakade en mycket sned åldersfördelning och sämre underlag för service. 1985 hade invånarantalet sjunkit till ca 13 000 personer från höjdpunkten under 1960-talets 25 000 invånare.

För att motverka flykten av barnfamiljer krävdes ett nytillskott av större lägenheter. Den äldre bebyggelsen behövde moderniseras och anpassas till exempel till kravet av hiss. 1983 antog därför Stockholms stad ett program för upprustning och förnyelse av äldre ytterstaden i syfte att ge barnfamiljer, äldre och rörelsehindrade möjlighet att stanna kvar i stadsdelen. Inom det aktuella området är bebyggelsen i kvarteren Tisaren 1 och Åsunden 2 exempel på sådana kompletteringar. I dessa kvarter har man anpassat den tillkommande bebyggelsen efter terrängen och förhållit sig väl till stadsdelens karaktär vad gäller utformning, placering och skala.

Årstas luftiga stadsplan har möjliggjort förtätningar genom åren. Exempel på 2000-talets kompletterande bebyggelse kan ses exempelvis inom fastigheten Säven 4 där två stycken punkthus uppfördes i modern utformning men som relativt väl smälter in i omgivningen. Exempel på kompletteringar där mindre hänsyn har tagits till Årstas

1. Årsta centrum sett mot biografen Forum, 1954

2. Före detta sägesmagasin vid Årsta gård

3. Årsta gård

4. Lamellhus i Kv. Dunkern

5. Punkthus i Kv. Rungeln och Ymsen

Överst Årsta centrum, idag kallad för Årsta torg, efter uppförandet år 1954.
I mitten bebyggelse vid Årsta gård, t.v. en före detta sädesmagasin, t.h. mangårdsbyggnaden.
Nedan t.v. lamellhus i kv Dunkern, nedan t.h. punkthus i kv. Rungeln och Ymsen.
Källa bild 1.-3. och 4.: Digitala stadsmuseet

HISTORIK

karaktäristiska stadsplanemönster är byggnaderna i kvarteren Ylen 1 och Åsnen 2, där byggnadernas volym, skala och utformning avviker från det anspråkslösa byggnadssättet som i övrigt präglar Årsta.

Enligt Stockholms aktuella översiktsplan är Årsta utpekad som ett utvecklingsområde med syfte att skapa en tätare stad och fler arbetsplatser längs effektiva kommunikationer. Stora stadsutvecklingsprojekt har redan genomförts och pågår inom södra Årsta. Inom det aktuella området föreslås förtätning i mindre skala där större hänsyn ska tas till områdets karaktär. Sköntorpsvägen är norra Årstas centrala kommunikationsgata som pekas ut som ett möjligt område för kompletterande bebyggelse.

Kv. Orrhammaren

Huset i Kv. Orrhammaren uppfördes 1961-66 efter ritningar av den finlandssvenske arkitekten Kaj Sucksdorff. Riksbyggen stod som byggherre och Fackföreningarnas byggnadsproduktion samt Ragnar Olemark var byggmästare medan Gunnar Martinsson agerade trädgårdsarkitekt. Huset med sin speciella cirkelform är idag relativt oförändrat till sitt yttre, sånär som på inglasning av balkonger som skedde vid mitten av 1990-talet. Arkitekten Kaj Sucksdorff är bland annat känt för bostadsområdet Andersberg i Gävle och centrumanläggningen i Alby i Stockholm. I Andersberg som byggdes på 1970-talet och där de blandade hus typerna integrerades med promenadstråk, cykelbanor, gröna miljöer, skogsdungar, lekplatser och motionsspår kan ses direkta likheter med Kv. Orrhammaren.

Kv. Tisaren

Kvarteret Tisaren 1 på Orrfjärdsgränd består av tre stycken putsade punkthus byggda 1990-92. Arkitekt var Jerry Ramnitz på Sven-Erik Martinssons Arkitektkontor och Gunnar Johansson var byggmästare medan SKB stod som byggherre. Ett av husen är byggt i tre våningar med två inredda vindsvåningar och vind medan de andra två har fyra våningar med två inredda vindsvåningar och vind. Huset har till stora delar behållit sitt utseende och karaktär, med undantag för att ett antal balkonger glasades in i början av 2000-talet.

Kv. Dunkern 5 och Eklången 6

Kvarteren Dunkern 5 och Eklången 6 är två smalkvarter som Svenska Riksbyggen uppförde 1944 åt byggherren BRF Stockholms 8. Kvarteren är representativa exempel på Årstas tidiga bebyggelse med byggnadskropparna placerade runt bostadsgårdar. Byggnaderna har putsade fasader och omsorgsfullt formade entréer mot gatan. Utanpåliggande balkonger är placerade mot de kringbyggda gårdarna som präglas av sparad naturmark med lövträd och tallar.

Årsta idrottsplats

Norr om det aktuella området ligger Årsta idrottsplats. Idrottsplatsen anlades sannolikt kring slutet av 1940-talet, strax sydost om planen finns ett klubbhus i gulmålat trä med omklädnadsdel från denna tid. Söder om idrottsplatsen ligger scouternas klubb- och idrottslokal i rött tegel från slutet av 1960-talet. Idrottsplatsen är idag Hammarby fotbolls träningsanläggning.

1. Kv. Orrhammaren 1

2. Punkthus i Kv. Tisaren

3. Orrfjärdsgränd och bebyggelse i Kv. Tisaren

4. Gården mellan Kv. Dunkern och Eklången

5. Lamellhus vid gatan i Kv. Eklången 6

HISTORIK

Årstas stadsplan signerade av Albert Lilienberg 1939.
Källa: <https://andersson-arfwedson.se/projekt/arstaskogen/>

HISTORIK

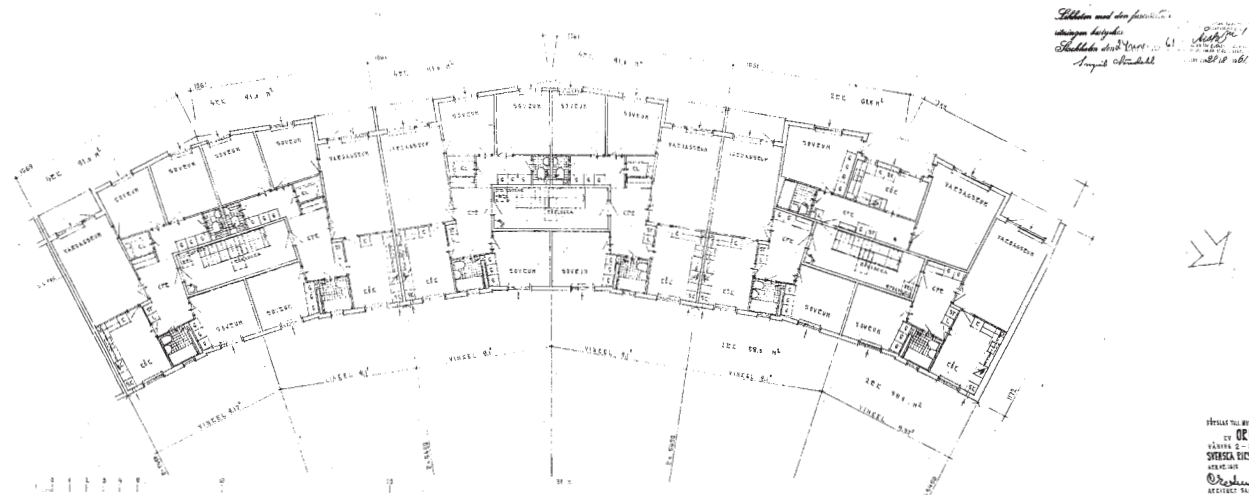
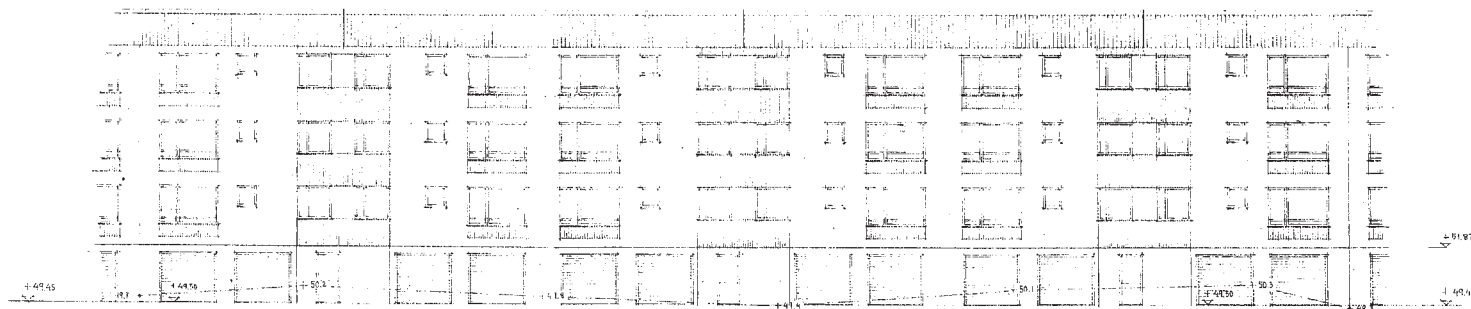
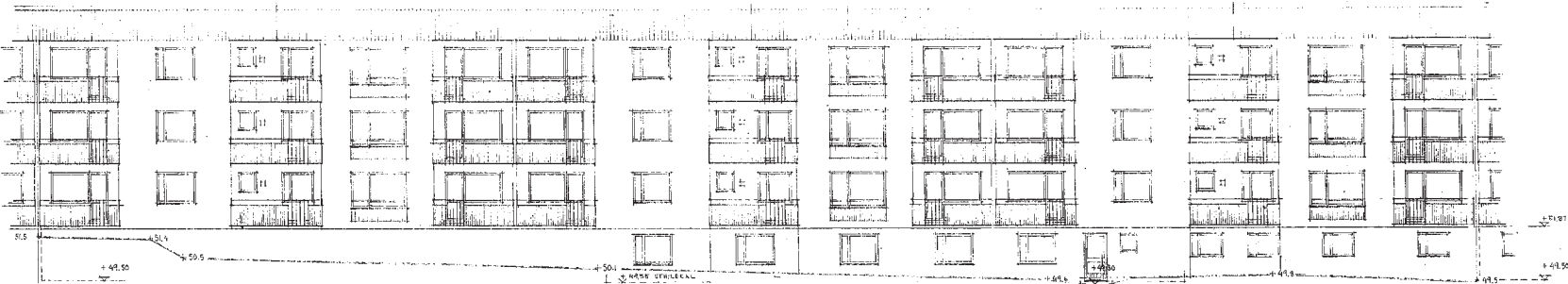
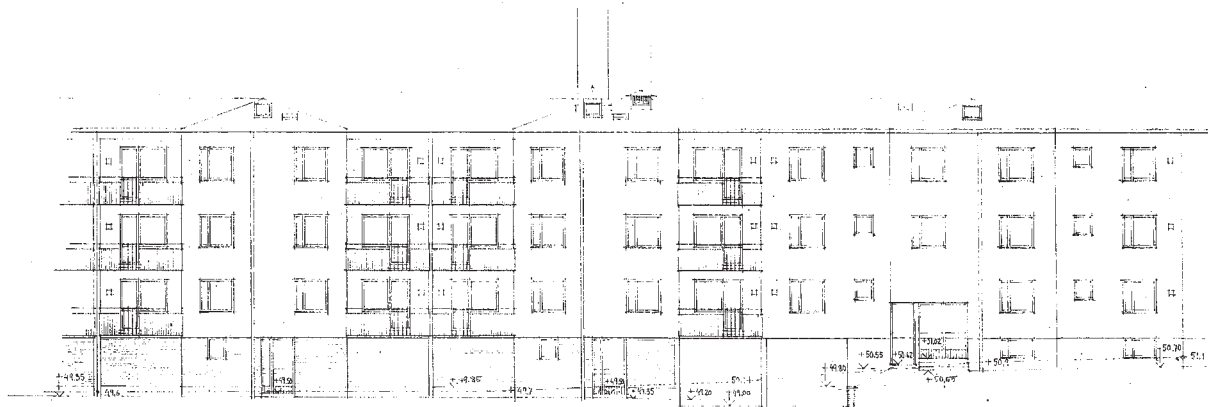
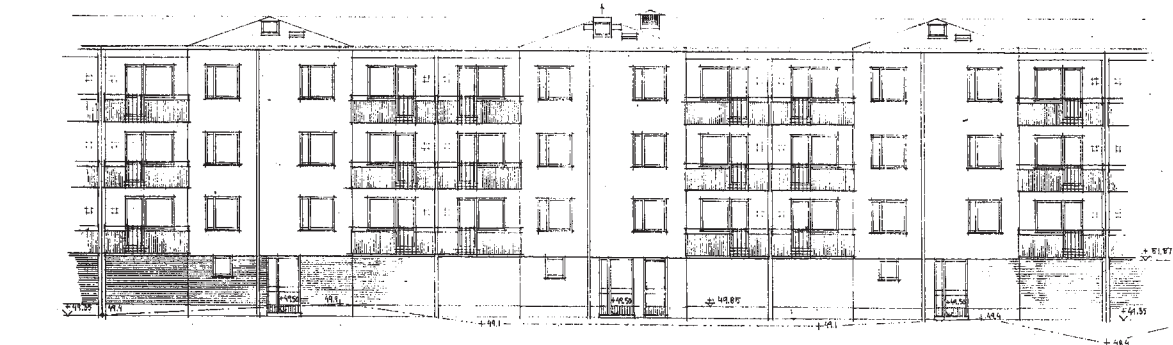
Flygfoto över Årsta, tagen mellan 1955-1961.
Källa: Eniro, historisk flygfoto

HISTORIK

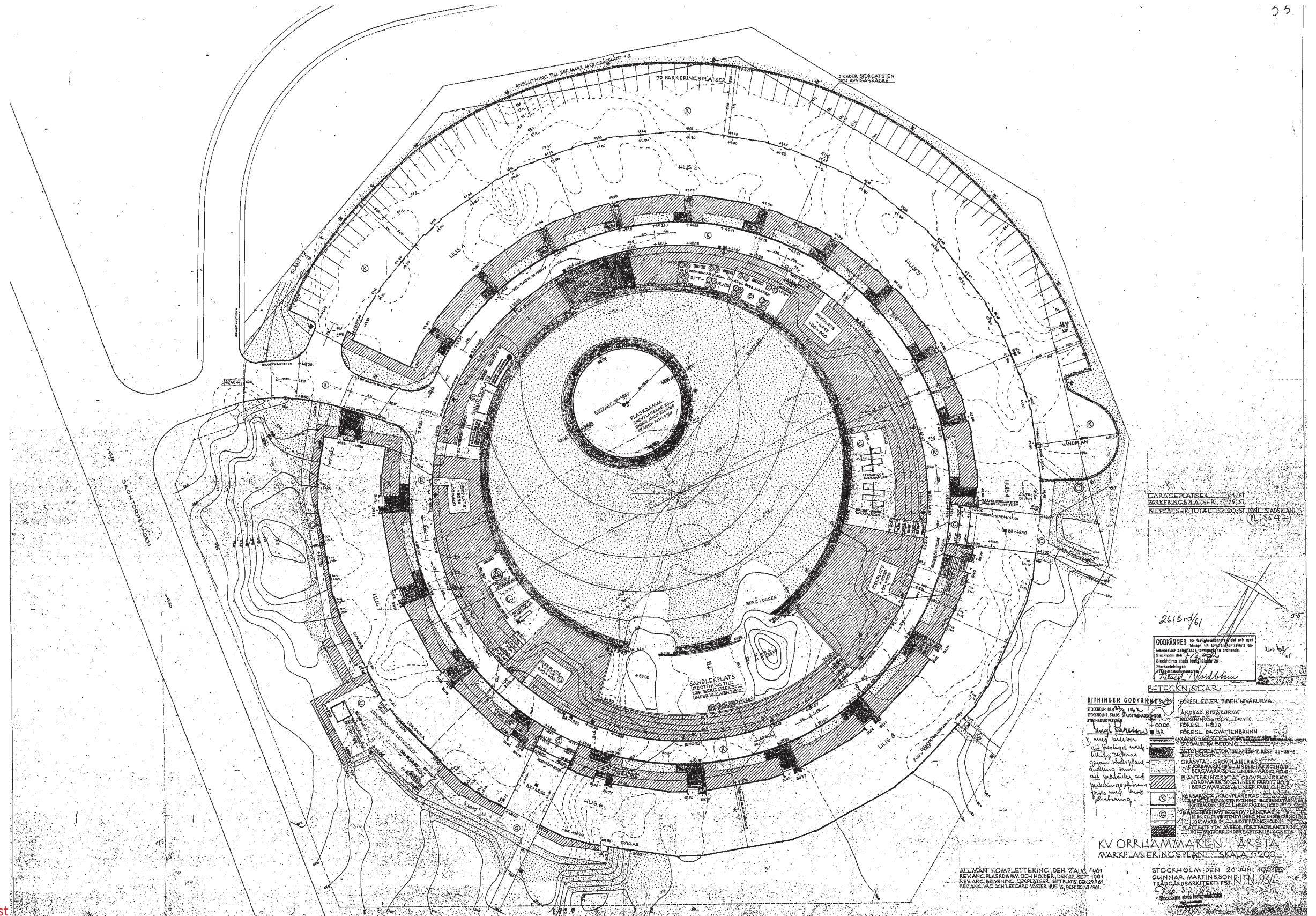
Aktuell flygfoto över Årsta
Källa: Stockholms stad,
DpWebbMap

HISTORIK

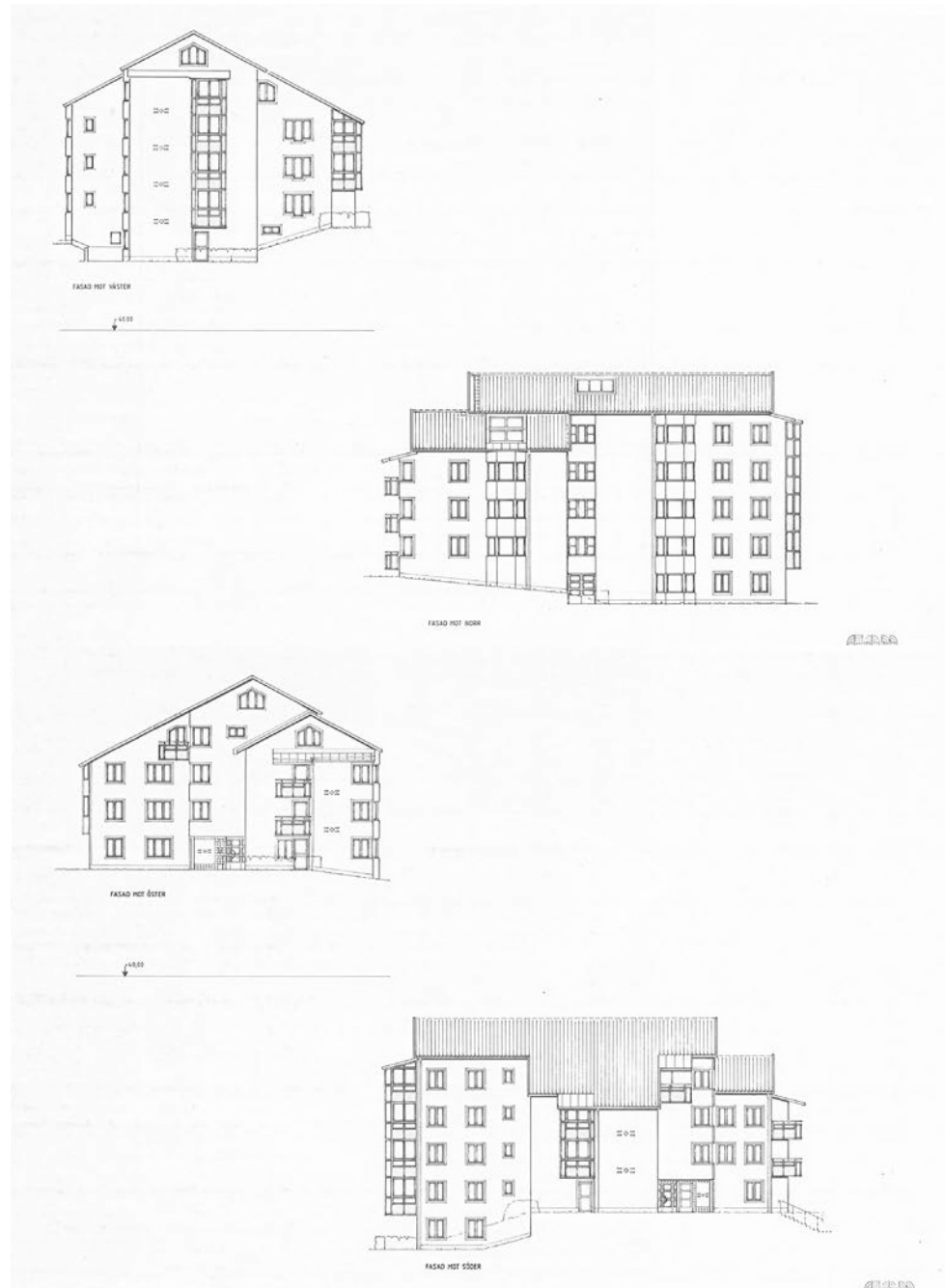

Kv. Orrhammaren 1, fasader och planer
Källa: Stockholms stad, Bygg- och plantjänst

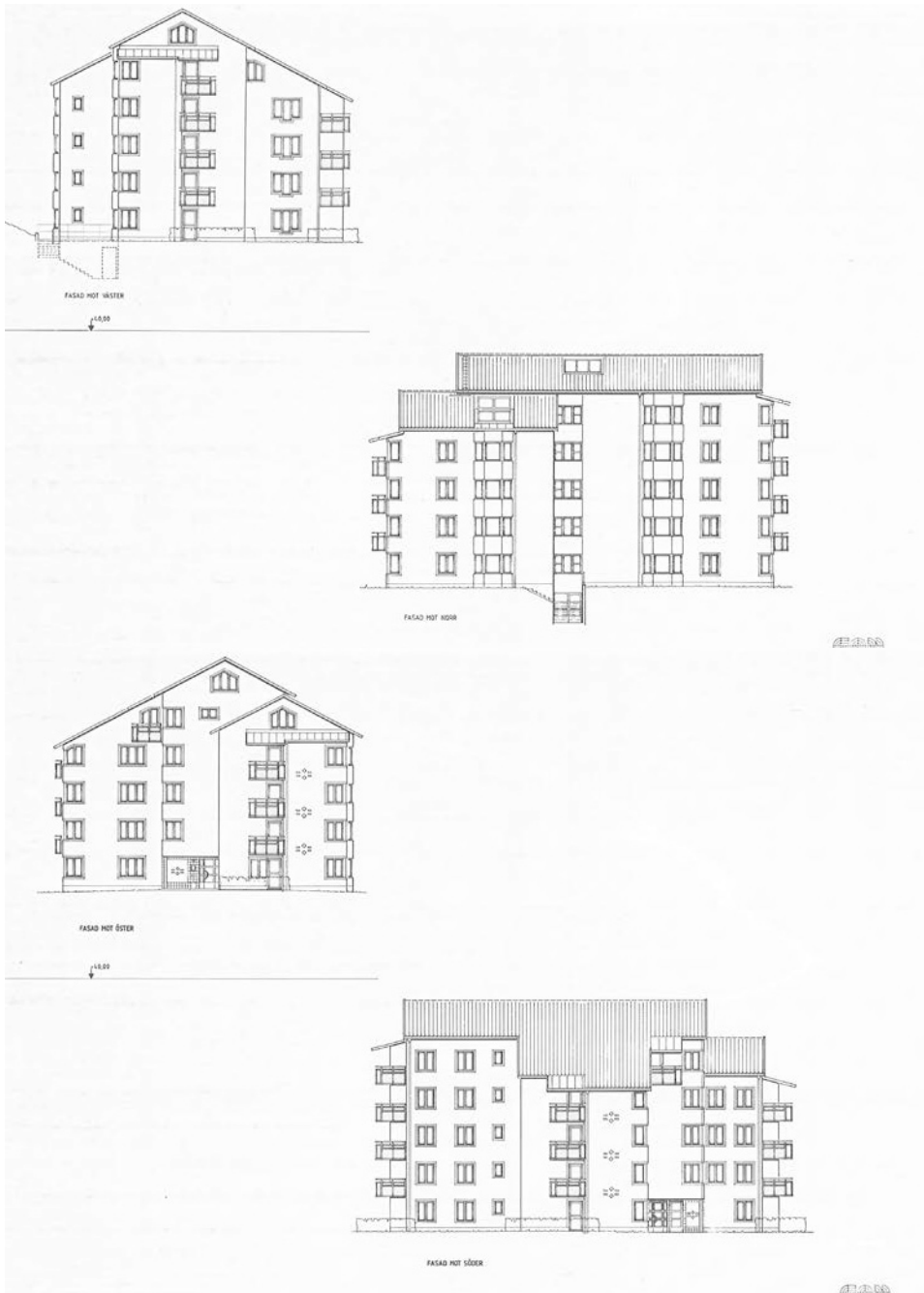
Kv. Orrhammaren 1, markplaneringsritning
Källa: Stockholms stad, Bygg- och plantjänst

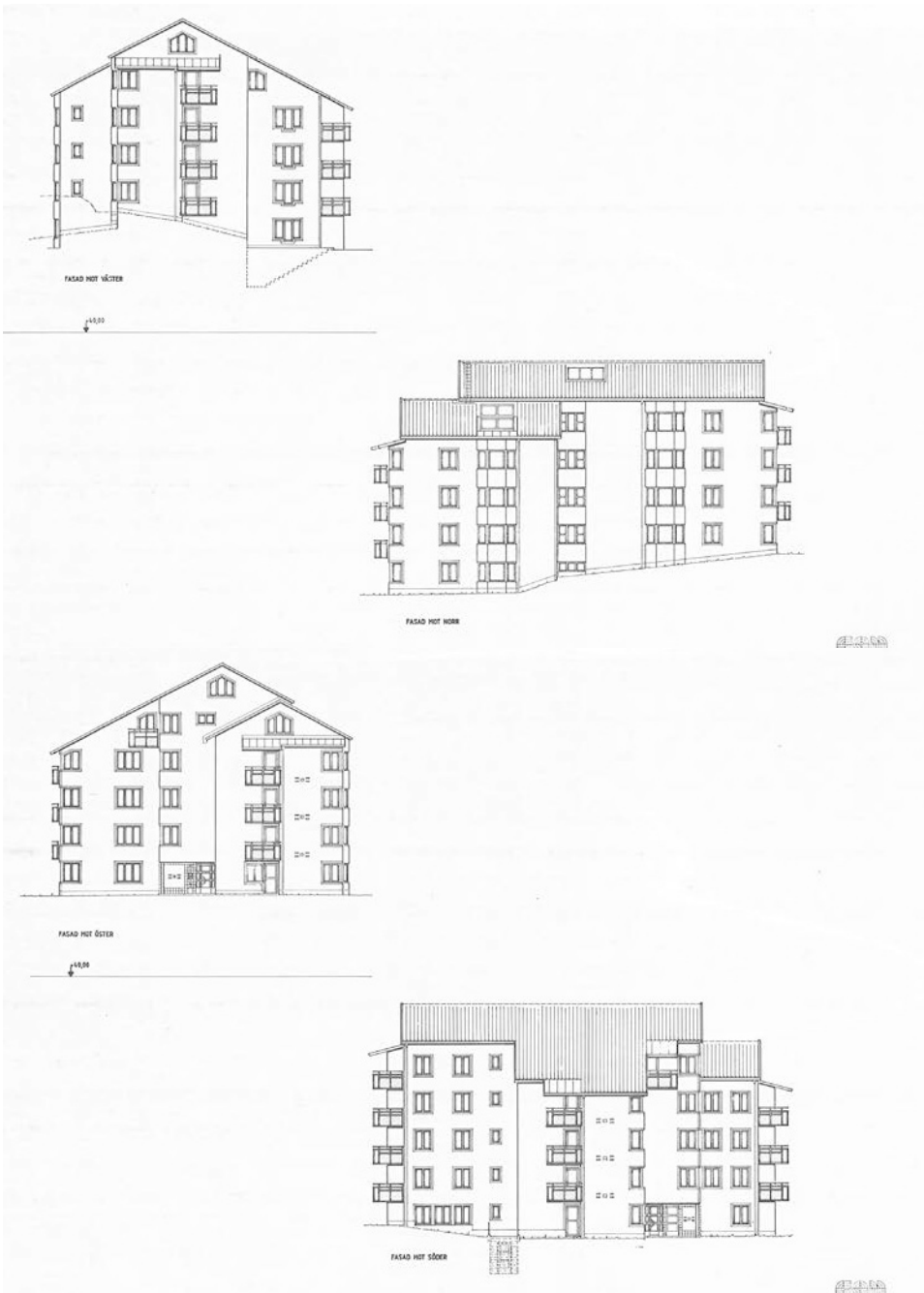
HISTORIK

Hus 1

Hus 2

Hus 3

Kv. Tisaren 1, fasader
Källa: Stockholms stad, Bygg- och plantjänst

NULÄGES- BESKRIVNING

Följande nulägesbeskrivning innehåller en översiktlig beskrivning av utredningsområdet. Nuläget beskrivs i en kortfattad text med hänvisning till kartor på förjande sidor. I nästa kapitel görs en kulturhistorisk karaktärisering av bebyggelsen med en utförlig beskrivning av bebyggelsen.

Sköntorpsvägens östra del utgörs av en puckel som är bebyggt med punkthus. De flesta punkthusen är från 1940-talet men två infill, senare tillkomna punkthus, finns bland de ursprungliga punkthusen. Bebyggelsen är luftigt placerad på terrängen med mycket sparad naturmark så som tallar och bergsknallar, samt ordnade planteringar mellan byggnaderna. (Bild 1. och 2.)

Nedanfö puckeln korsar Sköntorpsvägen med Skagersvägen i en dalgång. Här börjar ett område med smala lamellhus, så kallade smalhus. Lamellhusens placering i dalgångar, och punkthus placerade på höjdparter är ett för Årstas stadsplan karaktäristiskt drag. På södra sidan om korsningen finns ett kvarter med så kallade barnrikehus uppförda 1944. Byggnadskropparna är placerade längs med Skagersvägen i nord-sydlig riktning med grönska mellan byggnaderna, samt lummiga gårdar i anslutning till husen. Fasaderna är uppförda i rött tegel och takformen är sadeltak täckt med rött tegel. På norra sidan av Skagersvägen fortsätter smalhuskvarteret, här uppförda i

gult tegel med karaktäristiska byggnadsdetaljer så som utskjutande trapphusentréer med glasade portar av ek. (Bild 3.) Placeringen av byggnadskropparna på norra sidan är något friare med byggnaderna lagda i olika vinklar mot gatan. Söder om korsningen Skagersvägen/Sköntorpsvägen har ett modernt lamellhus med något större volym och höjd uppförts under tidigt 2010-tal. (Bild 4.) Fasaderna är uppförda av stående träpanel och den översta våningen är indragen för att smälta ihop med den omgivande byggnadshöjden.

Vidare västerut svänger Sköntorpsvägen mot nordväst mot högre terräng. Ytterligare sentida bebyggelse finns på södra sidan av backen i kvarteret Åsnen. Ett lamellhus i sex våningar med fasader av grönt glaserat tegel med verksamheter i bottenplan finns inom fastigheten Åsnen 4. (Bild 5.) En industribyggnad från 1950-talet, idag ombyggt till skola, finns inom fastigheten Åsnen 2. Byggnaden har byggts på med ett bostadshus under 2010-talet. Den ursprungliga industribyggnaden i tre våningar har fasader av gult tegel med ett ljusputsat mittparti. Det påbyggda bostadshuset består av tre byggnadskroppar placerade med gavlarna mot Sköntorpsvägen. Gavlarna är försedda med stora djupa balkonger som kontrasterar mot de ljusa slätputsade fasaderna (Bild 6.).

På norra sluttningen finns inom kvarteret Åsunden 2 bostadsbebyggelse från 1990-talet som med sina gula tegelfasader återknyter till de intilliggande lamellhuskvarteren. Närmast gatan finns radhus i två våningar med från gatan indragen pla-

cering och små förgårdar med låga buskar och träd mellan gata och byggnad. (Bild 7.) Bakom radhusen finns ett högre skivhus och ett skogsparti.

Korsningen Sköntorpsvägen/Vättervägen ligger på en högpunkt och präglas av vida utblickar mot öst. (Bild 8.) Härifrån kan Årstas olika årsringar och den kuperade terrängen och kvarvarande naturmarken betraktas. Söder om korsningen finns ett bergsparti som döljer det bakomliggande punkthuskvarteret i kvarteret Yxningen. Norr om korsningen finns ett skogsparti och en gångväg mot Årsta skogen. Här är skogens närvaro påtaglig och skymtar i bakgrunden av bebyggelsen. (Bild 9.)

Kvarteren Dunkern 5 och Eklången 6 söder om Sköntorpsvägen är två traditionella smalhuskvarter uppförda 1944. Byggnaderna har fasader av ljus slätputs och balkonger lagda mot gården. Eklången är en lång slingrande lamell som skapar en tresidigt kringbyggd gård. Kvarteret Dunkern består av tre lameller som bildar en gård mot norr. Båda bostadsgårdarna är bevuxna med träd och försedda med prydnadsbuskar. (Bild 10.)

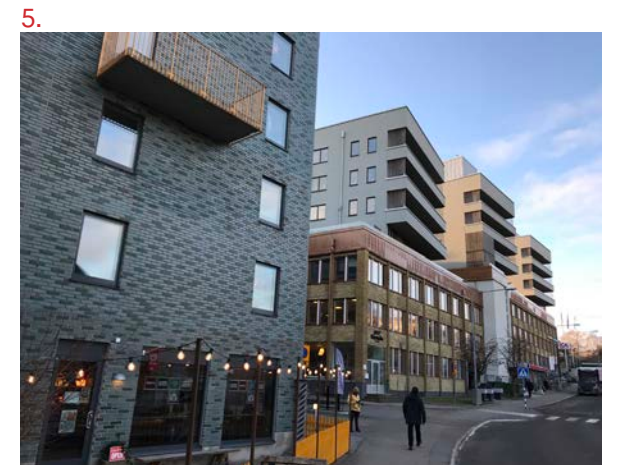
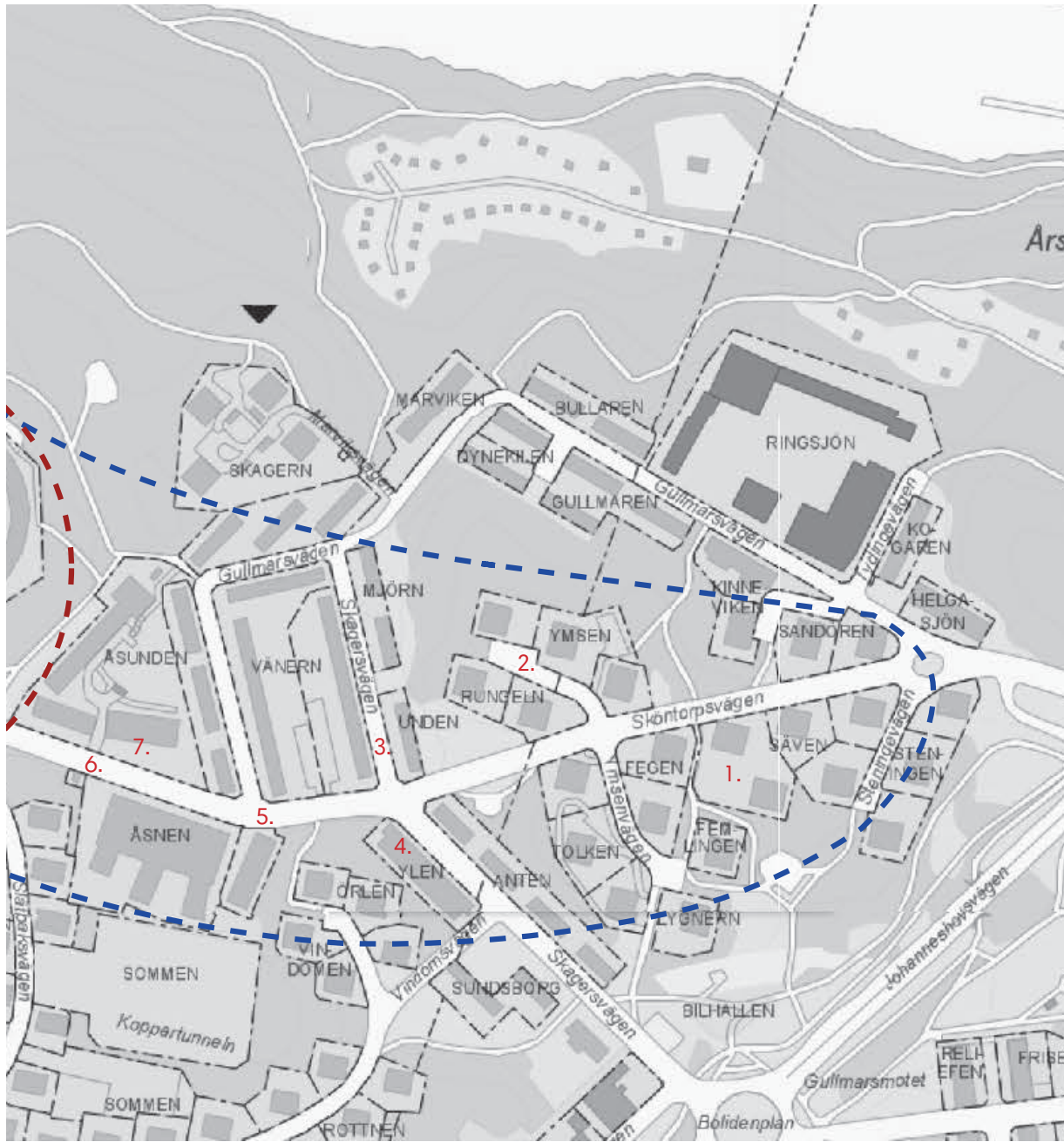
Mitemot de ovannämnda kvarteren finns kvarteret Orrhammaren 1 med ett speciellt runt lamellhus från 1960-talet. (Bild 11.) Byggnaden är placerad indragen från gatan på en bergsknalle, och har släta ljusputsade fasader med inslag av rött tegel på gavlarna. Byggnaden omger en stor innergård med naturmark. En stor rund plaskdamm finns centralt placerad på gården. Väster om kv Orrhammaren finns tre punkthus

från 1990-talet längs Orrfjärdsgränd. (Bild 12.) Byggnaderna är luftigt placerade på en höjd och kantas av planterade träd och låga häckar. Byggnaderna har en karaktäristiskt postmodern utformning med förskjutna fasadliv vilket skapar lätthet i de relativt stora byggnadsvolymer. Fasaderna är slätputsade med ljus gråbeige och aprikosbeige kulör. Orrfjärdsgränd avslutas med en vändplats och en gångväg till Årsta skog, samt en port till Årsta idrottsplats. Längs Orrfjärdsgränd finns två parkeringsfickor samt gatuparkering längs vägen.

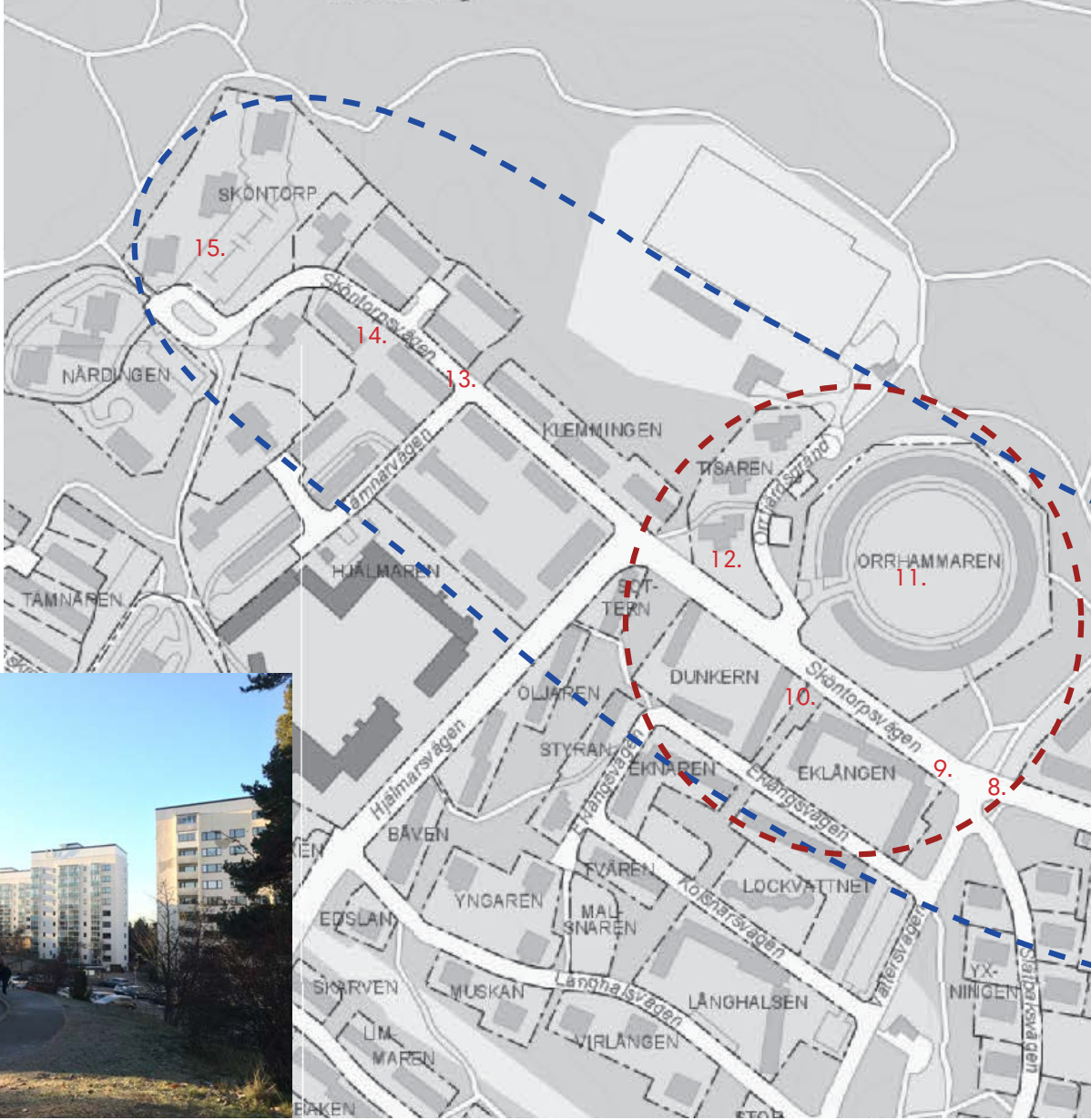
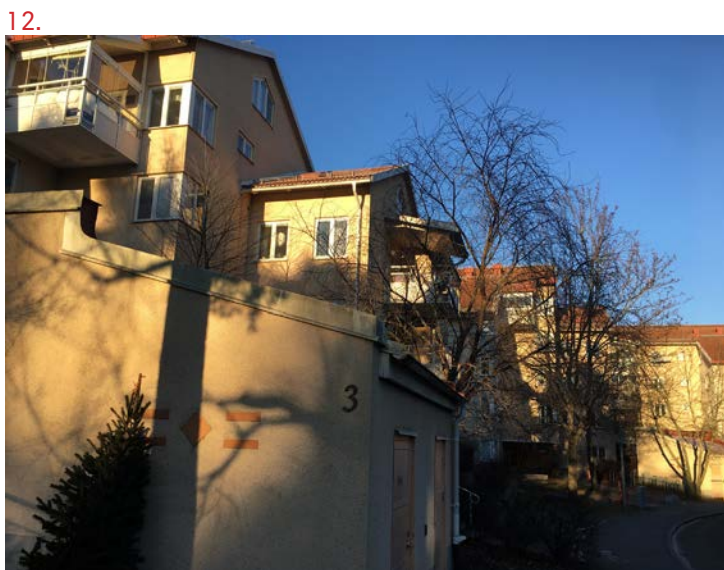
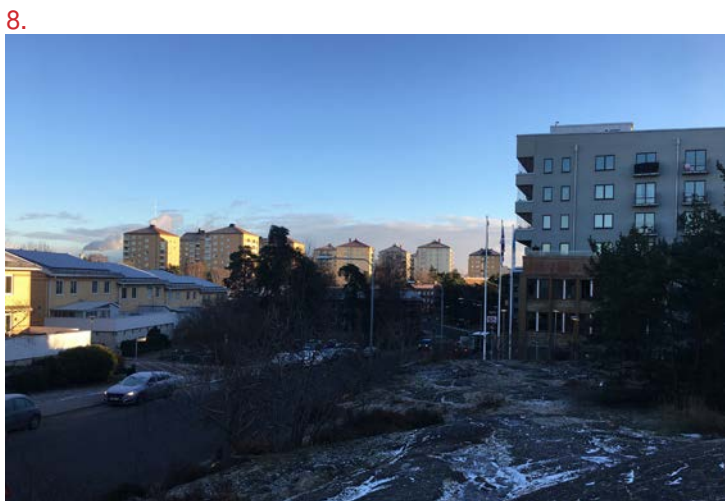
Härifrån sluttar vägen återigen neråt och lamellhusbebyggelsen tar vid på både sidorna av Sköntorpsvägen. På södersida det ovannämnda kvarteret Dunkern med sin skogsvuxna gård närmast gata, på norrsida huslamellerna placerade i gatuliv.

I korsningen Sköntorpsvägen/Hjalmarsvägen är närheten till stadsdelscentrumet vid Årsta torg påtaglig. Här har smalhusen placerats med långsidor mot gatan och bottenvåningarna är försedda med verksamheter. (Bild 13.) Byggnaderna har tidstypisk utformning med putsade fasader, avfärgade i ljusa kulörer, sadeltak täckt med rött tegel samt rektangulära balkonger med räcken av sinuskorrugerad plåt. Sköntorpsvägens västra del präglas av liknande smalhuskvarter från 1940-talet (Bild 14.), och avslutas med ett punkthuskvarter. Punkthusen är placerade runt en vändplan och uppförda under olika tider. Våningsantalet varierar från sex till elva våningar och fasader är putsade och ljus avfärgade. (Bild 15.)

NULÄGES- BESKRIVNING

NULÄGES- BESKRIVNING

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

I följande kapitel beskrivs den aktuella bebyggelsens karaktärsdrag i text, bild och kartmaterial. Genom att analysera karaktärsdragen går det att beskriva vilka egenskaper som skapar de kvaliteter som man önskar att värna. Utifrån det är det möjligt att bedöma vilka tillägg och förändringar som är möjliga att göra utan att skada de grundläggande värdena och den kulturhistoriska läsbarheten.

Natur och topografi

Ett viktigt karaktärsdrag inom Årsta och det aktuella området är den ursprungliga naturmarken som fick vara kvar när bebyggelsen uppfördes. Sparade berghällar och tall- och lövskog i förening med känsligt inplacerad ny vegetation ger gårdsrummen en ombonad karaktär och särskiljer de olika kvarteren från varandra. Den kuperade terrängen längs Sköntorpsvägen har definierat de olika byggnadstypernas placering i området. Årstaskogen som gränsar utredningsområdet i norr är en grön oas med nätverk av promenadstigar. Årstaskogen bildar en naturlig barriär mot norr och få förändringar har skett i bebyggelsens utbredning sedan planläggning av Årsta.

Stadsbild

Stadsbilden längs med Sköntorpsvägen präglas av luftighet och grönska mellan bebyggelsen, som mestadels består av

smala lamellhus, sk smalhus, och punkt-hus. Sköntorpsvägen är relativt kuperad och bebyggelsen är placerad enligt terrängens förutsättningar. Karaktäristiskt är att lamellhusen är placerade i dalgångar och punkthusen på höjdparter, vilket ger stadsbilden variation. Mellan byggnaderna och olika kvartersbildningar finns mycket sparad naturmark som mestadels består av hällmarksskog. Grova tallar är ett karaktäristiskt inslag bland bebyggelsen. Gaturummen är öppna tack vare den indragna bebyggelsen framför vilken det ofta finns sparad naturmark eller ordnade planteringar. Den varierande terrängen och de olika byggnadstypernas placering ger stadsdelen en karaktäristisk siluett och möjlighet till utblickar med en god orienterbarhet.

Byggnadstyp och placering

Största delen av Årsta är bebyggt med smalhus men med ett för tiden ovanligt stort inslag av punkt-hus. Årstas stadsplan baseras på principen av grannskapsplanering där bebyggelse placerades i små kluster, grannskapsenheter, vilket fortfarande är avläsbart i stadsdelen. Karakteristiskt för kvartersbildningar är att de är öppna eller halvslutna med grupper av bebyggelse som skiljs åt av parkstråk. Den luftiga planeringen från 1940-talet har gjort senare kompletteringar möjligt i tidigare obebyggda bergssluttningar samt inom de glesbyggda kvarteren.

De tidiga smalhusområden i Årsta har en ”traditionell” kvartersbildning enligt 1930-talets mönster. Då placerades byggnaderna i öppna planmönster, parallellt orienterade för idealt ljusinsläpp, ofta med

bevarad natur fram till husgrunden. Det typiska smalhuset är friliggande i tre våningar med genomgående lägenheter och en husbredd som normalt inte överstiger 10 meter. Dessa kunde lätt anpassas till olika terräng och väderstreck.

I flera kvarter från mitten av 1940-talet har efterkrigstidens stadsplaneideal börjat göra sig gällande. Smalhuslängorna har här grupperats så att de bildar halvslutna gårdsrum. Inte sällan försågs bottenvåningarna med verksamheter för viss basservice. Under början av 1950-talet hade idén om grannskapsenhet utvecklats fullt ut vilket åskådliggörs bland annat av det nära utredningsområdet liggande Årsta torg.

Området kring Sköntorpsvägens östra del har ett stort antal punkt-hus i upp till åtta våningar. Bebyggelsen är med sin höga siluett representativt för ett nytt stadsplanemönster för Stockholm, med höga punkt-hus i naturmark. Planeringen är tydligt modernistisk och genomsyras av den vid tiden förhärskande idén om ”hus i park” med ett öppet byggnadssätt och välplanerad parkmark in på husfasaderna.

Ålder och verksamhet

Största delen av det aktuella området byggdes under 1940-talet. Kompletterande bebyggelse i större skala har tillkommit under 1960-talet, samt i mindre skala under 1980-, 90- och 2000-talen. Bebyggelsen består främst av bostadshus. Skolverksamhet finns utspridd inom området, och handel- och kulturverksamhet finns koncentrerad främst inom och i närheten av stadsdelscentrumet vid Årsta torg.

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

BEBYGGELSENS ÅLDER
Största delen av Årsta bebyggdes under 1940-talet. Kompletterande bebyggelse har framför allt tillkommit under 1960-, 1980- och 2000-talet.

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

BEBYGGELSETYP

Den vanligaste byggnadstypen i Årsta är lamellhus, det så kallade smalhuset, som kännetecknas av en maximal bredd av 10 meter. Årsta bebyggdes även med för tiden ovanligt stort antal punkthus. Skolorna och verksamheterna är utspridda runt området.

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

Arkitektur

1940-tals arkitektur, även kallad folkhemsarkitektur, präglas av socialt hänsynstagande och respekt för tradition. Människan var i centrum, vilket genomsyrar den sparsmakade arkitekturen i subtila detaljer, hållbara material och hantverksmässighet i utförandet. Inbjudande entréer med glasad portar, ofta i lackat trä, för ljusinsläpp till trapphus är typiska detaljer av ofta hög kvalitet.

Dominerande fasadmaterial från denna tid är puts med inslag av traditionella tegelfasader. Putsade fasaderna är släta, i vissa fall även tunt slammade, och avfärgade i ljusa kulörer som grått och gult till nästan vitt. Den vanligaste takformen är sadeltak täckt med rött lertegel.

Balkongerna är små och ofta utanpåliggande. Hörnen är rätvinkliga eller lätt rundade och fronterna är oftast täckta av sinusprofilerad plåt men variation finns med lekfulla öppningar i plåtfronterna samt dekorativa smidesräcken. Fönstersättning är ofta regelbunden med viss variation i fönsterform såsom lekfullt formade vinds-, trapphus- eller badrumsfönster.

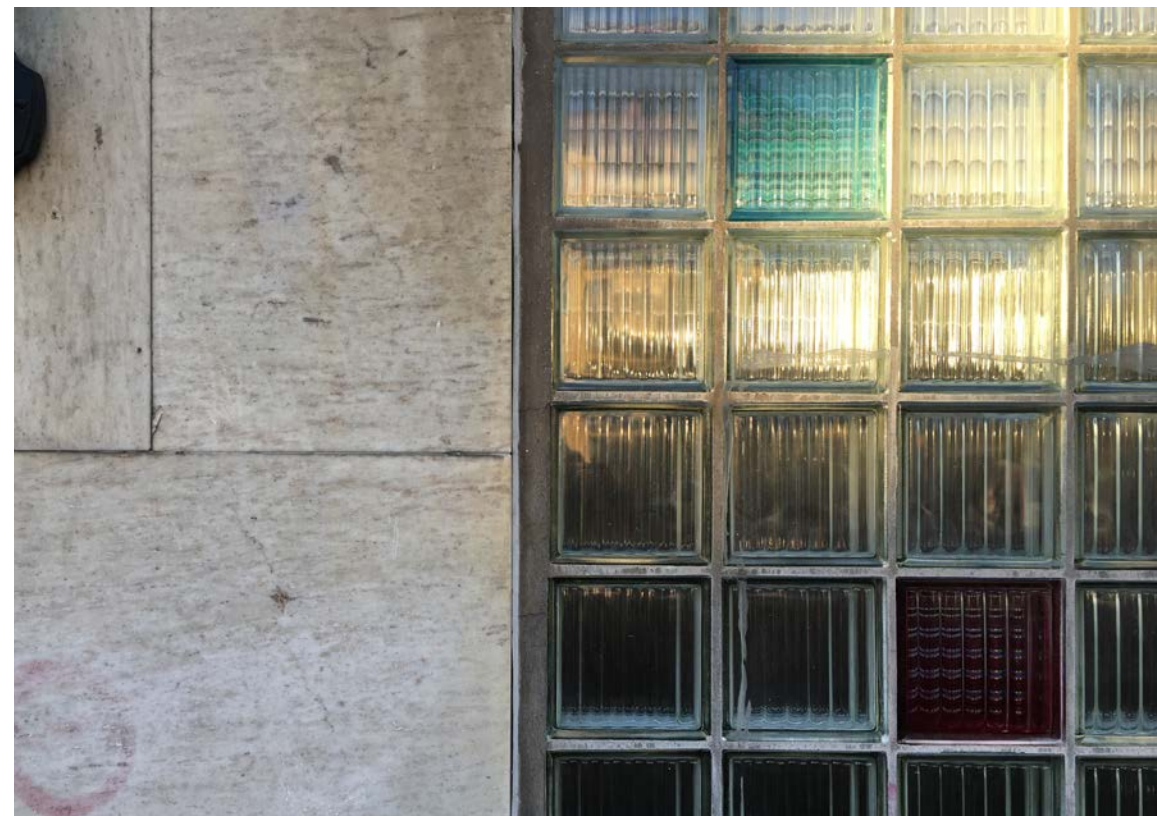
I byggnader med lokaler i bottenvåningen har bottenvåningen fått en påkostad beklädnad av natursten så som vit marmor. Fönster- och portomfattningar av tegel samt släta vita band kring fönstren förekommer.

Skala, volym och proportioner

Smalhusen har en låg skala, mellan tre till fyra våningar. Byggnadskropparnas längd

varierar och förekommer både som fritt placerade volymer, vilket var utmärkande för de tidiga smalhusen från 1930- och 40-talen, men även som sammanbyggda volymer, vilket var vanligt förekommande under 1950- och 60-talen. Generellt har smalhusen liten volym och litet avtryck i marken tack vare den smala bredden och anpassningen i terrängförhållanden.

Punkthusen från 1940-talet har en skala på cirka åtta våningar. De är ofta placerade glest i rader eller grupper och fungerar som områdesmarkörer. Gemensamt för både smalhus och punkthus är enkla volymer och traditionstroga proportioner. Senare tillkomna kompletteringar av bebyggelsen utmärker sig ofta med en högre skala och större volym.

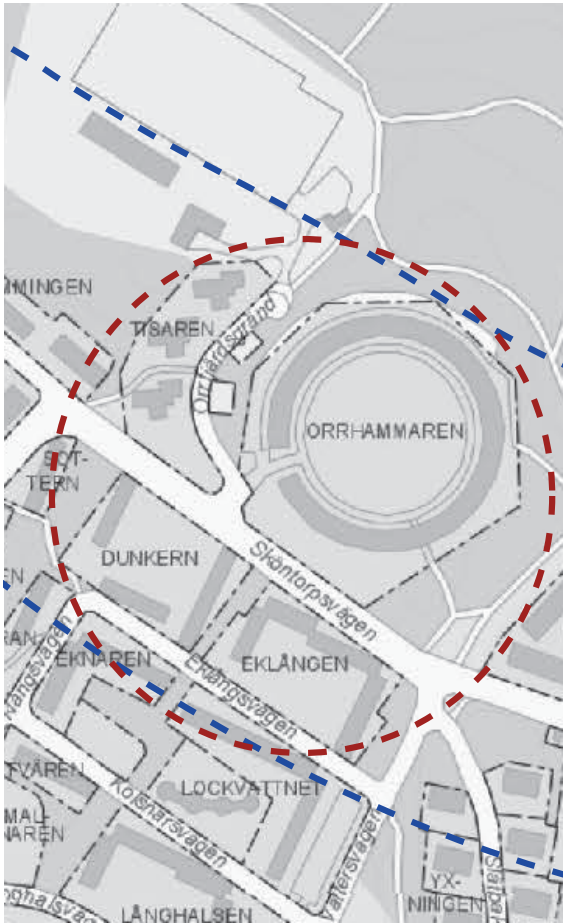

Överst T.h. Exempel på gavlar som möter trottoar

Nederst T.h. Marmor och betongglas som material förekommer i entrélägen

Nederst T.v. Indragna entréer, här från 1960-tal.

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

Fokusområdet inom röd streckad ring

Fokusområdets karaktär

GATURUM

Gaturummen i fokusområdet består av den större Sköntorpsvägen samt den mindre Orrfjärdsgränd. Sköntorpsvägen är bred och anpassad för genomfartstrafik med bussar samt har trottoarer på båda sidor. Naturmarken gör sig starkt påmind med högväxta träd och berg i dagen. Gaturummet präglas här av en öppenhet där de ursprungliga gatunära huskropparna i Kv. Dunkern och Eklången möter naturmark på andra sidan gatan.

Orrfjärdsgränd har en slingrande sträckning med en smalare gatubredd samt enkelsidig trottoar.

Två asfalterade parkeringsytor är placerade in i den trädbevuxna grönytan och mot Kv. Orrhammaren finns en asfalterad angöringsväg till garagen samt en kontinuerlig vinkelställd parkeringsyta längst husets norra del. Avståndet mellan punkthusen i Kv. Tisaren och Kv. Orrhammaren upplevs rymligt mycket på grund av den sparade trädridån mellan körytorna. Gatans böjda form spelar också roll i detta.

KV ORRHAMMAREN 1, ORRFJÄRDSGRÄND 8

Bostadshuset i Kv. Orrhammaren 1 har en för Årsta ovanlig rund form och utgör den första kompletterande årsringen inom fokusområdet. Byggnadens låga skala, det platta taket och den omgivande naturmarken gör att den smälter in i stadsbilden. Den för Årstas mått mätt stora byggnadsvolymen är svår att uppleva från gatan.

Byggnaden består av ett runt lamellhus som innesluter ett skyddat gårdsrum, och bildar på detta sätt en slag lekfull variation av 1950-tals gårdsbildande lamellhuskvarter. Gården nås via en öppning i sydväst samt via två överbyggda passager mot nordost respektive sydost. Öppningens gavlar är likt sockelvåningen mot gården klädda med rött tegel, i övrigt är fasaderna slätputsade och vitavfärgade. Sockeln på utsidan är grovt putsad och avfärgad i mörk grå kulör, mot norr finns garage med gråmålade portar av trä. Indragna trapphusentréer är lagda mot gården. Glasade portar med hantverksmässig utformning i lackat trä är ett exempel på det sofistikerade mötet inom 1960-talets byggande med det standardiserade elementbyggandet och ett fint hantverksarbete.

De slätputsade fasaderna och sockelvåningens tegelpartier samt byggnadens återhållsamma skala återknyter till den omgivande traditionella lamellhusbebyggelsen.

Marken runt byggnadens norra halva är asfalterad och utgörs av parkering och angöring till garage. I övrigt omges byggnaden av naturmark. Den grönskande innergården har sittgrupper och sandlådor med lekanordningar för barnen. En del av den ursprungliga naturmarken på innergården har sparats och förstärkts med planteringar. En stor rund plaskdamm finns centralt på gården, ett tidstypiskt inslag för efterkrigstidens stadsplanering.

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

KV TISAREN, ORRFJÄRDSGRÄND 3-7

Kv. Tisaren 1 består av tre punkthus i fyra till sex våningar placerade med förgårdsmark mot gatan. Byggnaderna ligger i en svag sluttning i fokusområdets nordvästra del och utgör här årsring nummer två, uppfört 1992. Byggnaderna har en karaktäristiskt postmodern utformning med historiserande detaljer så som tresidiga burspråk och fönster över hörn. Byggnadernas fasader är slätputsade med ljust gråbeige och aprikosbeige kulör, bitvis dekorerade med klinker. Förskjutna fasadliv skapar lätthet åt de, annars relativt stora och tätt placerade byggnadsvolymerna.

Sadeltaken är täckta med rött lertegel. Entréer är indragna och har glasade aprikosmålade ståldörrar med sidoljus, sidoväggar är klädda med klinker. Balkonger är utskjutande med fronter av glas och vit plåt. Byggnaderna kantas av planterade träd och låga häckar. Gångarna mellan husen är belagda med betongplattor och trappor av

granitsteg. Material-, form- och kulörmässigt smälter byggnaderna in i omgivningen och knyter an till Årstas stadsbyggnadskvaliteter.

KV. DUNKERN 5 OCH EKLÅNGEN 6

Söder om Sköntorpsvägen ligger kvarteren Dunkern 5 och Eklången 6 som är två ursprungliga smalhuskvarter uppförda 1944. Byggnaderna har slammade fasader avfärgade i ljus kulör och taken är traditionella flacka sadeltak täckta med rött tegel. Utanpåliggande balkonger är placerade på syd- och västfasaderna och byggnaderna präglas av detaljomsorg typiskt för folkhemstidens arkitektur.

Kv. Eklången skapar en tresidigt kringbyggd gård med öppning mot söder. Gården är plan och öppen med höga raka tallar och några lövträd samt parkering i södra delen. I kvarterets hörn finns överbyggda passager mot Sköntorpsvägen. Längan längs med Sköntorpsvägen har förskjutet

fasadliv och ligger något snedställd mot gatan och den begränsade förgårdsmarken är bevuxen med prydnadsbuskar och enstaka träd.

Kv Dunkern består av tre friliggande huskroppar placerade mot en gårdsdel mot norr. Två slutna husgavlar vetter mot Sköntorpsvägen och saknar förgårdsmark.

Gården är kraftigt sluttande och består till stora delar av naturmark med lövträd och tallar.

Entré till kv Tisaren med infällda keramiska plattor i putsen på postmodern vis.

Sammanfattning karaktärsdrag

Bebyggelsen inom utredningsområdet förmedlar en berättelse om efterkrigstidens samhällsplanering där Årsta var en av pionjärerna inom idéerna om grannskapsplanering. Den centrala idén av grannskapsenheter byggde på social gemenskap som skapades av mindre enheter nära kommersiell och kulturell service. Typiskt för denna bebyggelse är:

- Bebyggelse placerad efter terrängens förutsättningar
- Lummig karaktär som utgörs av sparad naturmark och planerad vegetation. Naturen är starkt närvarande i stadsbilden
- Kvarteren skiljs åt av stråk av naturmark
- Dominerande byggnadstyp är lamellhus/smalhus
- Lamellhus är placerade i dalgångar, punkthus vid höjdparter
- Traditionellt är olika byggnadstyper grupperade samlat. Inom kvarter med senare kompletteringar förekommer olika byggnadstyper tillsammans.

- Den traditionella bebyggelsen präglas av småskalighet. Vanligast våningsantal i lamellhus är 3-4 våningar.
- Dominerande fasadmateriäl är puts och tegel
- Vanligaste takform är sadeltak och taktäckningsmaterial tegel

FOKUSOMRÅDETS KARAKTÄRSDRAG:

- Voly- och formmässigt ett varierat område, där de olika årsringarna är uppförda som olika byggnadstyper
- Mänsklig skala med mycket sparad naturmark
- Öppet gaturum med från gatan indragen bebyggelse
- Kv. Orrhammaren 1 och Tisaren 1 två kompletterande årsringar som trots större volym och varierande formspråk tar hänsyn till områdets byggnadstradition vad gäller placering och skala

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

Karaktäristiskt för Årsta och bebyggelsen längs med Sköntorpsvägen är omväxlande terräng och långa utblickar. Lamellhuskvarter finns i dalgångar med bebyggelse placerad luftigt med sparad naturmark runt bebyggelsen.

T.v. Sköntorpsvägens västra del som präglas av putsade smalhus från 1940-talet placerade i rader parallellt med gatan.

T.h. Sköntorpsvägen österut från korsningen med Hjälmarsvägen. Här finns verksamheter i bottenvåningarna vilket hänger ihop med det närliggande stadsdelscentrumet vid Årsta torg. 1990-tals bebyggelse i kv Tisaren 1 är synlig på höjden men smälter in i stadsbilden tack vare den från vägen indragna placeringen och sprade naturmarken runt bebyggelsen.

T.v. Kv. Orrhammaren sett från Årstaskogen. Byggnaden är ett gott exempel på 1960-tals kompletterande bebyggelse i Årsta som tar hänsyn till platsens natur- och terrängförhållanden och till omgivande bebyggelsens skala.

T.h. Kompletterande bebyggelse från 1980-talet i Kv. Åsunden 2 är i skala och material välanpassad till den ursprungliga bebyggelsen och platsens natur- och terrängförhållanden.

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

T. v.: Korsningen Sköntorpsvägen/Hjälmarsvägen. I Sköntorpsvägens västra del har smalhuskvarteren en striktare placering där bebyggelsen är grupperad i parallella rader längs med gatan. Takformen är traditionell låglutande sadeltak täckt med rött tegel, fasader är ljusa och slätputsade, balkonger placerade på sydfasader och gavlar pryds av tidstypiska detaljer så som burspråk och fönster med lekfull, hantverksmässig utformning.

T. h.: Kvarteret Dunkern och det intilliggande kvarteret Eklången är exempel på smalhuskvarter med en friare, gårdsbildande placering. Byggnaderna har ett tidstypiskt utförande för 1940-talet. Slammade och ljus avfärgade fasader, varierande fönsterform, rektangulära utanpåliggande balkonger med tät front av korrugerad plåt i röd kulör, trapphusomfattning i tegel med entréportar av lackat trä, sparad hållmarksskog mellan bebyggelsen.

T. v.: Från korsningen Sköntorpsvägen/Vättervägen ser man punkthusbebyggelsen som är placerad på en höjd i östra delen av Sköntorpsvägen. Den traditionella siluetten har här fått konkurrens av 2000-talets storskaliga volymer.

T.v. Korsningen Skagersvägen/Sköntorpsvägen mot väst. Den låga lamellhusbebyggelsen har under 2000-talet kompletterats med modern bebyggelse vars utformning och skala avviker från Årstas traditionella.

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

KV. ORRHAMMAREN 1
Bostadshus från 1960-talet med en för Årsta ovanlig rund form. Byggnaden består av en lång rundad lamell med slätputsade ljusa fasader, rött tegel finns på sockelvåningen och i gavlarna. Taket är flackt, balkongerna är indragna. Fönstersättningen är regelbunden men fönsterformen varierar. Trapphusportarna är glasade och hantverksmässigt utformade av lackat trä. Gården är omsorgsfullt utformad med sparad naturmark växlad med planterad växtlighet, utspridda lekplatser och sittgrupper. Centralt på gården finns en rund plaskdamm.

KARAKTÄRISERING AV BEBYGGELSE

KV. TISAREN 1
Bebyggelsen i kvarteret Tisaren 1 uppfördes under tidigt 1990-tal och visar ett gott exempel på kompletterande bebyggelse som anpassats i terräng och omgivande bebyggelse. Byggnaderna har en karaktäristisk postmodern utformning med historiserande detaljer. Från Orrfjärdsgränden sett bildar bebyggelsen en mera stadsmässig gata, men från Sköntorpsvägen sett smälter bebyggelsen in i den omgivande naturen tack vare bebyggelsens glesa och från vägen indragna placering, och den sparade naturmarken runt byggnaderna.

KULTURVÄRDEN

Vilka möjligheter har den aktuella miljön att förmedla kunskaper om olika händelser och sammanhang? Den följande värderingen syftar till att peka ut rumsliga och visuella egenskaper i den fysiska miljön som skapar förståelse för människors livsvillkor under skilda tider, dvs. utgör miljöns kulturvärde.

Årsta kom att bli en milstolpe inom stadsplaneringen i Stockholm. Här utvecklades stadens smalhusbebyggelse, från 1930-talets strikta och glesa indelning till 1940-talets grannskapstänkande. Variationen av bebyggelsen och den tidiga grupperingen som successivt formats till mer slutna, rumsskapande kvarter, redovisar tydligt utvecklingen inom dåtidens stadsplanering och arkitektur. Kvarteren med barnrikehus representerar den ökade sociala välfärden vilket innebar högre bostadsstandard och bättre villkor för framförallt stora arbetarfamiljer. Den allmännyttiga bostadsförsörjningen då samhället började ta ett större ansvar för bostadsbyggandet, folkhemsbygget, tog fart och är ännu märkbar i Årsta. Fastigheten inom Kv. Orrhammaren 1 är ett representativt exempel på kompletterande bebyggelse under 1960-talet som gjordes med samma hänsyn till naturens förutsättningar som Årstas tidiga bebyggelse. Detta slutna, rumsskapande kvarter redovisar tydligt utvecklingen inom dåtidens stadsplanering och arkitektur. Kompletteringar under 1980- och -90-talen förmedlar berättelsen om det sjunkande invånarantalet i Årsta under 1970- och 80-talen, vilket betingade modernisering av det befintliga byggnadsbeståndet och komplettering av bebyggelsen med större lägenheter. Av sådana kompletteringar visar 1990-tals bebyggelse i kvarteret Tisaren 1 och närliggande kvarteret Åsunden 2 exempel på förtätning som gjorts med hänsyn till platsens förutsättningar. Kv. Tisaren 1 knyter an till traditionen med placering av punkt- hus luftigt i terrängen enligt efterkrigstidens ideal av ”hus i park”.

Stadsplanen i Årsta speglar samhällsutvecklingen på ett särskilt tydligt sätt, både i enskilda byggnader och som helhetsmiljö. Årstas karaktäristiska stadsplanemönster och bebyggelsens utformning och placering har därmed stora samhällshistoriska och stadsplanehistoriska värden.

Arkitektoniskt visar bebyggelsen flertalet utstuderade kvaliteter. Den låga skalan, anpassningen i terrängen, gruppering av bebyggelsen med tydliga gårdsbildningar med sparad naturmark mellan enskilda byggnader och kvarter är exempel på dessa kvaliteter. Den arkitektoniska gestaltningen i Årsta har likt andra samtida förorter en enhetlig idé av en modern förort där höghus, smalhus och centrumbebyggelse har komponerats till en arkitektoniskt samstämd helhet.

Byggnadernas enkla utformning hade respekt för tradition och skapade en mjukare form av funkis med levande fasader av tegel eller puts. Byggnader uppfördes med hög kvalitet trots bristen på byggnadsmaterial under krigsåren. Materialen har åldrats fint vilket gjort att bebyggelsen förvaltats

med omsorg och har bevarat sin ursprungliga karaktär och därmed en stor del av sin autenticitet.

Bebyggelsens arkitektoniska värde ligger främst i proportionering av bebyggelsen, den mänskliga skalan och anpassningen till terräng- och naturförhållandena där gångvägar, vegetation och medvetet utnyttjade element i topografin är viktiga. Dock har även utformningen av husens enskilda detaljer stora arkitektoniska värden.

Ur en socialhistorisk synpunkt speglar Årsta hur människor levt, arbetat och umgåtts. Bakgrunden till utbyggnaden av de nya förorterna under efterkrigstiden var krisen i bostadsförhållandena som under 1930-talet utreddes av bland annat makarna Alva och Gunnar Myrdal i sin bok ”Kris i bostadsfrågan”. Utredningarna pekade ut de usla bostadsförhållandena bland landets arbetarbefolkning och resultatet av de olika program och sociala reformer var den höjda bostadsstandarden med subventionerade hyror som la grunden till byggnandet av det svenska folkhemmet. Mot denna bakgrund har Årsta ett socialhistoriskt intresse, med den starka idén om den demokratiska människan och samhället.

Årsta är i dag ett eftertraktat område med sin närhet till innerstaden och stora gröna och rekreationsområden som Årtaskogen och Årstafältet. Årstas speciella karaktär som utgörs av miljön som helhet; stadsplanen, topografin och vegetationen, samt de enskilda husens former och färgsättning har ett stort identitetsskapande värde tillsammans med de kulturhistoriska och estetiska egenskaperna.

Sammanfattning kärnvärden

Samhällshistoriskt värde - milstolpe inom stadsplaneringen av grannskap-senheter och folkhemsbygget

Arkitektoniskt värde – proportionering av bebyggelsen med den mänskliga skalan, anpassningen till terräng- och naturförhållandena samt den återhållsamma utformningen med material och detaljer av hög kvalitet

Socialhistoriskt värde - med den starka idén om den demokratiska människan och samhället som resulterade i en höjd bostadsstandard

Identitetsvärde – närheten till stora gröna och rekreationsområden och stadsdelens speciella karaktär som utgörs av stadsplanen, topografin och vegetationen

FOKUSOMRÅDETS KÄRNVÄRDEN

Tre årsringar som visar Årstas bebyggelseutveckling från 1940-talet (Kv. Eklången 6 och Dunkern 5) till kompletteringar från 1960- (Kv. Orrhammaren 1) till 1990-talet (Kv. Tisaren 1). De olika årsringarna har en tidstypisk och välbevarad utformning vilket ger fokusområdet en osammanhållen karaktär trots den sammahållna skalan och till terrängen och omgivningen väl anpassade placeringen.

FÖRSLAGET

Fotomontage med förslaget, vy mot nord-väst med Kv. Tisaren 1 i bakgrunden och Kv. Orrhammaren 1 till höger i bilden. Illustration Södergruppen Arkitekter.

FÖRSLAGET

Beskrivning av förslaget

Planen omfattar två nya bostadshus, Grändhuset som placeras längs med Orrfjärdsgränd samt Entréhuset som placeras längs med Sköntorpsvägen. Antalet nya bostäder är ca 44. Entréhuset har två lokaler i gatuplanet mot Sköntorpsvägen och i källarplanet av Grändhuset finns ett garage för ca 36 bilar.

Grändhuset placeras öster om Orrfjärdsgränd på mark som idag består av två parkeringsytor och en grönyta med blandade träd och låg buskage. Marken från Orrfjärdsgränd lutar uppåt mot fastigheten Orrhammaren 1 med ett par meters nivåskillnad. Grändhuset består av ett lamellhus i fyra våningar ovan mark vars placering följer Orrfjärdsgrändens krökning. Byggnaden avslutas i norr respektive syd med sista fönsteraxeln sänkt till tre våningar ovan mark. Takformen är flack och balkonger föreslås på samtliga fasader. Mot gatan är balkongerna utanpåliggande och placerade symmetriskt runt trapphusen. På gavlarna finns terrasser ovan de lägre partierna, och mot innergård finns långa balkonger. Två våningar placeras helt eller delvis under mark och i dem inryms det ett garage som ersätter den befintliga markparkeringen och tillgodoser de nya byggnadernas parkeringsbehov.

Entréhuset är ett lamellhus i fem våningar ovan mark som placeras i korsningen Sköntorpsvägen/Orrfjärdsgränd. På platsen finns idag en naturlig bergsformation med några högvuxna tallar samt låga lövträd och buskar runtom. Byggnaden är utformad av flera sammanbyggda volymer. Mot Skön-

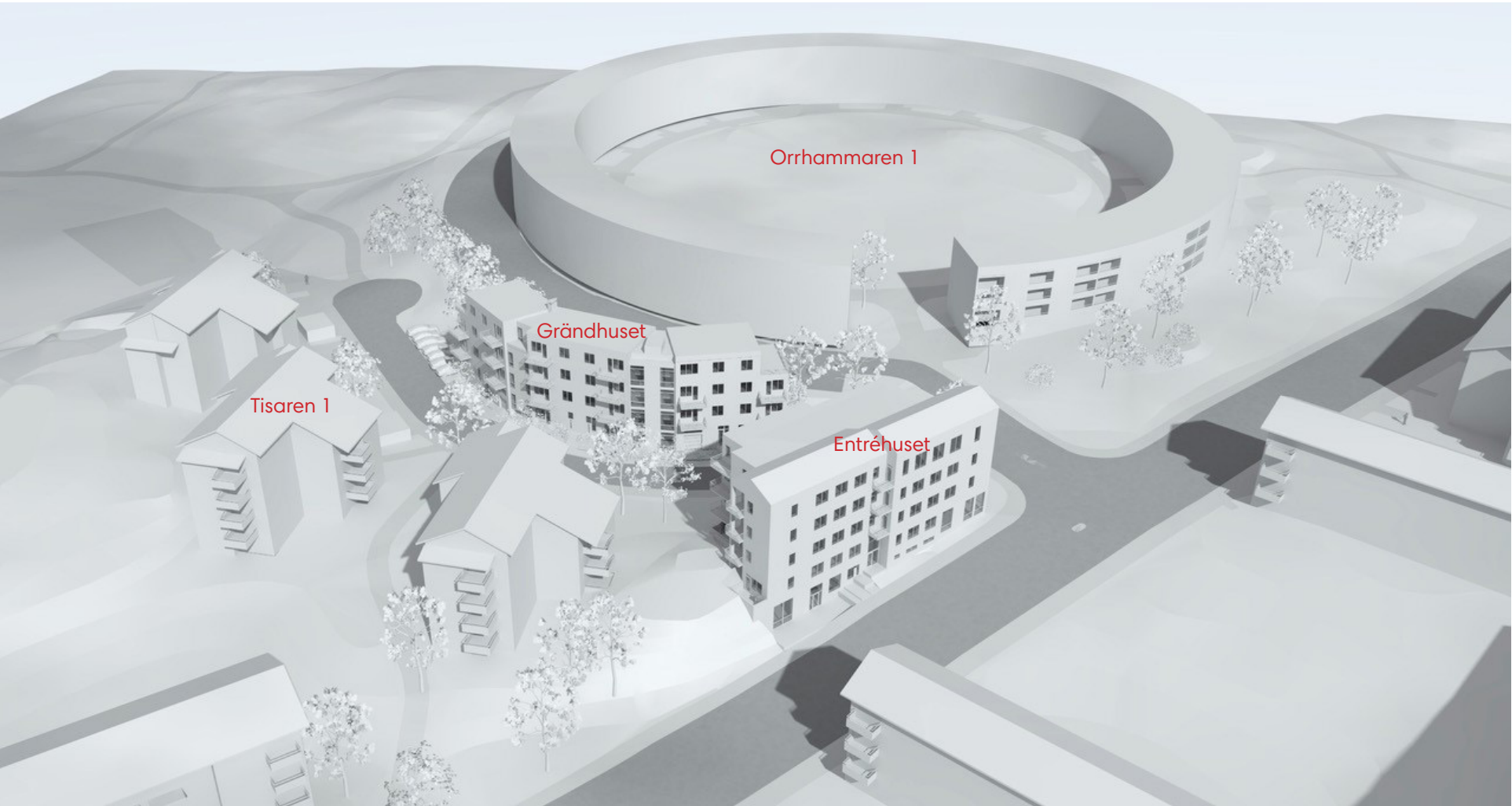
Situationsplan över planområdet. Södergruppen Arkitekter.

torpsvägen ger utformningen en upplevelse av ett lamellhus med en regelbunden fönstersättning, sadeltak och putsade fasader, vilket känns igen av omgivande bebyggelse. Balkonger placeras i huvudsak i rader på fasader mot Orrfjärdsgränd och på gavlarna. På fasaden mot Sköntorpsvägen placeras

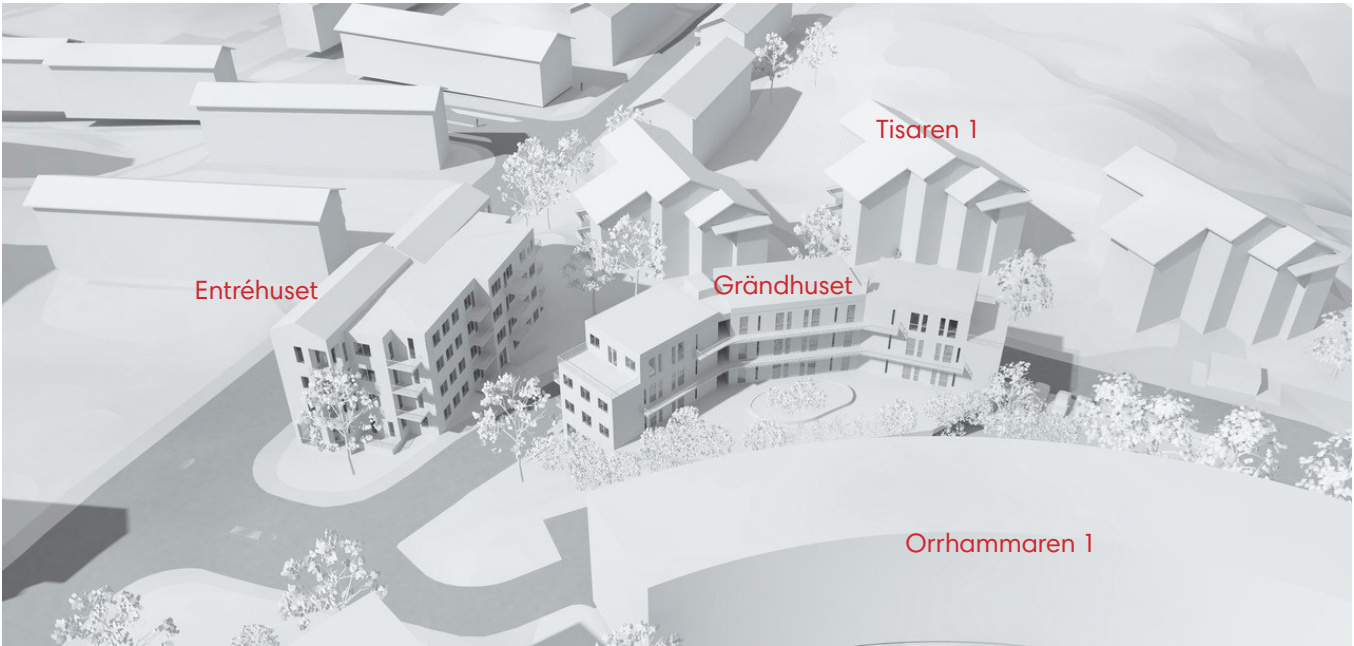
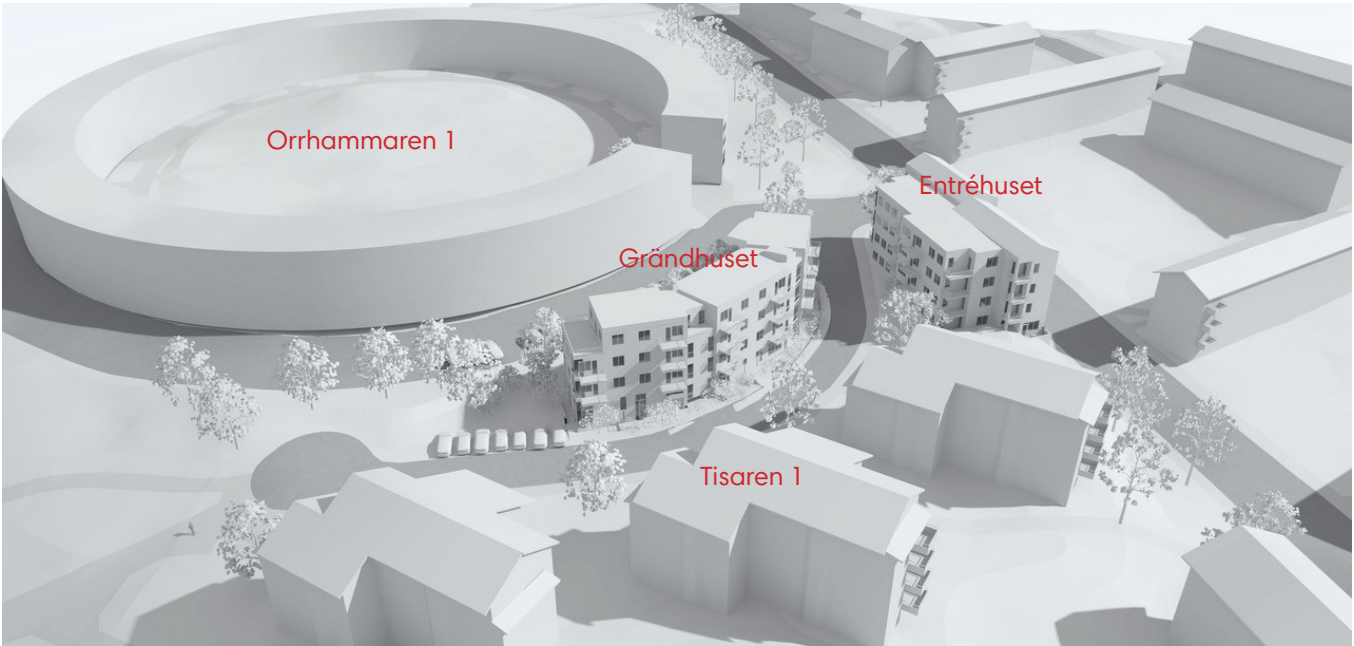
en balkongrad i vinkeln mellan huskropparnas förskjutning. Byggnaden har en ca 1,5 meters indragning från Sköntorpsvägen i östra och ca 3 meters indragning i västra delen. Här planeras två lokaler i gatuplanet med en mindre förplats framför byggnaden. Mot Orrfjärdsgränd har byggnaden en

mera kubisk utformning med flera adderade volymer som är förskjutna i höjd och fasadliv, vilket känns igen från bebyggelsen på fastigheten Tisaren 1.

FÖRSLAGET

Perspektiv över planområdet. Södergruppen Arkitekter.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Grändhuset

Naturmark och luftighet i gatubilden minskar

Grändhuset placeras delvis på slänten med befintlig naturmark och delvis på en hårdgjord yta med parkeringsplatser. Den befintliga naturmarken är en karaktäristisk kvarlämnad grönyta mellan olika bostadskvarter, som präglar Årstas ursprungliga stadsbyggnadsidé. Grönytan har ett stort miljöskapande roll i kvarterets lummiga karaktär och den bildar ett visuellt skydd mellan bebyggelsen i Kv. Tisaren 1 och Orrhammaren 1.

Grändhusets placering medför att gaturummets befintliga öppna och lummiga karaktär ändras till en mer stadsmässig och tätbebyggd. Orrfjärdsgrändens krökning gör idag att naturen och öppenheten mot söder i hög grad definierar miljön och gaturummet. Den nya byggnadens placering, skala och volym tillsammans med Entréhuset gör att upplevelsen av grönska minskar och öppenheten mot söder bryts. Kontakten med växtligheten och trädtoppsnivån inom Kv. Eklången 6 och Dunkern 5 bryts.

Konsekvensen blir därmed att stadsbilden inom kvarteret om närområdet, som präglas av luftighet och grönska mellan bebyggelsen, och kvartersstrukturen ändras till en mer stadsmässig och tät.

Välanpassad skala

Byggnadens skala mellan tre till fyra våningar ovan mark känns igen av omgivande bebyggelse och bedöms vara väl anpassad till omgivande bebyggelsens skala. Från Sköntorpsvägen sett underordnar sig Grändhuset den befintliga bebyggelsen.

Ny årsring

Det föreslagna Grändhuset har en samtida utformning med kubiska volymer och platt tak. Föreslagen fasadbeklädnad med träpa-

nel gör att byggnaden får en tydlig karaktär av ett modernt tillägg. Byggnadens krökta utformning, regelbunden fönstersättning, skala i högst fyra våningar ovan mark och det platta taket känns igen från byggnaden på fastigheten Orrhammaren 1, och bedöms vara välanpassad till miljön vad gäller byggnadens utformning.

Fokusområdet präglas idag av tre tydliga årsringar; 1940-tals Årsta med Kv. Eklången 6 och Dunkern 5, 1960-tal med Kv. Orrham-

maren 1 samt 1990-tal med Kv. Tisaren 1. Den föreslagna nya årsringen kan betraktas som typiskt för det aktuella fokusområdet, och bedöms vara välanpassad till miljön med tanke på byggnadens skala, krökta utformning med platta tak och regelbundna fönstersättning. Tillägget bedöms falla in i en redan etablerad förändringsstruktur och miljöpåverkan blir relativt liten.

Illustration över Grändhuset sett från Orrfjärdsgränd mot söder.
Illustration Södergruppen Arkitekter.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Aktuell vy mot Orrfjärdsgränd från Sköntorpsvägen sett. Bebyggelsens skala förhåller sig till trädtoppsnivån och fasaderna är putsade i ljusa kulörer. Takformen är sadeltak och platt, och fönstersättningen regelbunden. I Kv. Tisaren (till vänster) är balkonger placerade mot gatan, i Kv. Orrhammaren saknas balkonger mot väst/parkeringen.

Illustration över Grändhuset visar att byggnadens skala förhåller sig till den omgivande befintliga bebyggelsen i Kv. Tisaren och Kv. Orrhammaren. Byggnadens utformning med sammanbyggda byggnadskroppar som följer Orrfjärdsgränds krökning, det platta taket och en regelbunden fönstersättning känns igen från Kv. Orrhammaren 1. Den ljusa träpanelen förhåller sig i kulören till de omgivande ljusa putsfasader.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Aktuell vy från Orrfjärdsgränd mot söder. Slänten mellan Kv. Tisaren 1 (till höger) och Kv. Orhammaren består av naturmark med löv- och barrträd som skiljer de olika kvarteren från varandra och utgör ett karaktäristiskt inslag för Årstas ursprungliga stadsplaneringsidé. Slänten tillsammans med växtligheten framför bebyggelsen i Kv. Tisaren 1 ger gatan en lummig karaktär.

Grändhusets placering och skala gör att lummigheten i gatubilden, och den befintliga siktlinjen med mycket grönska minskar. Gatan får en ny karaktär av en tät och delvis mera stadsmässig gata.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Aktuell vy mot norr sett från infarten till Kv. Orrhammaren 1:s parkering. Kv. Orrhammaren och Kv. Tisaren skiljs idag åt av slänten med naturmark som bildar ett naturligt visuellt skydd mellan kvarteren.

Illustration över Grändhuset visar att släntens naturmark minskar och Grändhuset blockerar sikten mellan Kv. Tisaren och Kv. Orrhammaren. Tätheten inom fokusområdet ökar och växtlighetens insynsskyddande effekt minskar.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Entréhuset

Grönska i gaturummet minskar

Gaturummet kring Sköntorpsvägen är vid den aktuella platsen luftigt och kantas av sparad naturmark och från gatan indragen bebyggelse. I Kv. Tisaren och Orrhammaren är bebyggelsen inplacerad bland de uppstickande bergsknallarna i den kuperade terrängen. På andra sidan Sköntorpsvägen finns två kringbyggda lamellhuskvarter varav det norra, Kv. Eklången 6 har två av sina lameller placerade längs med Sköntorpsvägen, och det södra, Kv. Dunkern 5, vänder sin sluttande, skogvuxna gård och byggnadernas gavlar mot Sköntorpsvägen. Inplaceringen av bebyggelsen efter terrängens förutsättningar med mellanliggande sparad naturmark och öppna gaturum är karaktäristiskt för det aktuella fokusområdet och Årstas traditionella bebyggelse.

Mot Orrfjärdsgränd skapar Entréhuset en ny fond till skillnad från den befintliga bergsknallen med naturmark som idag avskiljer kvarteret Tisaren från Sköntorpsvägen, och som hänger ihop med Kv. Dunkern 5:s skogvuxna gård.

T.v.: Sköntorpsvägen mot väst. Det öppna gaturummet kantas av sparad naturmark och indragen bebyggelse. I Kv. Dunkern 5 vänder sig lamellhusens gavlar mot gatan.

T.h.: Grannfastigheten Kv Eklången 6 består av två sammanbyggda lamellhus placerade i gatans riktning. Byggnadskropparna är förskjutna i förhållande till varandra, och har en liten indragning från gatulivet med planterad förgårdsmark.

Konsekvensen för gaturummets öppna och luftiga karaktär blir att den medvetet kvarlämnade andelen naturmark minskar.

Skala och utformning förhåller sig till omgivningen

Det traditionella våningsantalet för lamellhus i Årsta är tre till fyra våningar. Byggnadens höjd och våningsantal är anpassade till bebyggelsen i Kv. Tisaren 1 och Orrhammaren 1. Entréhusets höjd överskrider byggnaderna på andra sidan Sköntorpsvägen Eklången 6 och Dunkern 5 vilket skapar en dominerande effekt i gaturummet.

De slanka gavlarna med sadeltak, ljusa slätputsade fasader och en regelbunden fönstersättning mot Sköntorpsvägen skapar en samhörighet med Årstas traditionella bebyggelse, trots att byggnadens volym och fotavtryck överskrider den traditionella lamellhusbebyggelsens. Placeringen i gatuhörnet förstärker denna effekt. Förskjutningen mellan byggnadskropparna känns igen från Kv. Eklångens förskjutna lameller och lättar upp effekten av den större volymen något.

Förskjutning av tonvikt i miljön

Fokusområdet är ett tydligt exempel på tre befintliga årsringar med varierande gestaltning som är lätt avläsbara. Årsringarna etablerar sig inom ramen för Årstas typiska planmönster med luftighet och bevarad naturmark.

Kv. Eklången 6 och Dunkern 5 visar traditionella lamellhuskvarterens kvaliteter med halvslutna gårdar och en mänsklig skala i tre våningar. I förhållande till dessa kvarter med sammanhållen siluett som förhåller sig till trädtoppsnivån blir kontrasten med Entréhuset stor.

Byggnaderna inom Kv. Orrhammaren 1 och Kv. Tisaren 1 visar två exempel på kompletterande bebyggelse som förhåller sig till omgivningen med sin placering, skala och materialval. De förmedlar berättelsen om behovet av modernisering och komplettering av det föråldrade byggnadsbeståndet.

Entréhusets placering får en dominerande verkan i miljön vid infarten till Orrfjärdsgränd.

Platsen markeras på ett nytt sätt och konkurrerar visuellt med den tydliga runda byggnadsvolymen i Kv. Orrhammaren 1. Konsekvensen blir en förskjutning av tonvikten i miljön där Kv. Orrhammarens roll minskar. Mest tydligt blir detta vid mötet med miljön från väster.

Placeringen av Entréhuset i gatuliv är beslätad med Kv. Eklången 6 och de kvarter belägna längre mot väster och runt Årsta torg. Där förekommer bebyggelse på samma sätt placerad nära gatuliv med verksamheter i bottenvåningar. Föreslagna lokaler medför ett nytt tillskott i fokusmiljön vilket kan få en positiv påverkan som öppnar upp kvarteret för allmänheten likt de närliggande kvarteren Hjälmarens och Klemmingen.

Konsekvensen för miljön blir en förskjutning till ett mera stadsmässigt gaturum på bekostnad av den befintliga luftigheten och grönskan på platsen.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Aktuell vy med Sköntorpsvägen mot väst, planområdet till höger i bilden. Bilden visar hur byggnaderna norr om Sköntorpsvägen har en indragen placering från gatan. Punkthusen i Kv. Tisaren 1 är inplacerade i terrängen med bevarad vegetation runt byggnaderna.

Illustration över Entréhuset visar hur mötet med kvarteret markeras av byggnadens placering nära gatutliv. Trots att det karaktäristiska inslaget med naturmark, berg i dagen och grova tallar bland bebyggelsen minskar, bevaras gatans gröna och luftiga karaktär.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Aktuell vy från Sköntorpsvägen med Kv. Tisaren 1 till vänster i bilden och Kv. Orrhammaren 1 till höger i bilden. Bilden visar hur den befintliga bebyggelsen förhåller sig i skala till trädtoppsnivån av den bevarad växtligheten runt byggnaderna och på det sätt har naturen en stark närvaro i stadsbilden.

Illustration över förslaget visar hur tonvikten i miljön får en förskjutning till en mer stadsmässig, tätbyggd kvarter på bekostnad av platsens befintliga luftighet och grönska. Entréhuset sticker ut med sin placering i gatuliv entrén till kvarteret. I övrigt smälter förslagets utformning med ljusa fasader, regelbunden fönstersättning och Entréhusets sadeltak väl in i miljön.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Aktuell vy från Sköntorpsvägen mot öster. Kv. Tisaren 1:s bebyggelse syns bakom den kvarlämnade naturmarken närmast vägen. Kv. Orrhammaren 1 skymtar i bakgrunden bakom den befintliga bergsknallen.

Illustration över Entréhuset visar att byggnaden skymmer den befintliga byggnaden på fastigheten Kv. Orrhammaren 1, och platsen markeras på ett nytt sätt. En del av den sluttande gatan har entréhuset fyra våningar samt en underliggande sockelvåning. Skalan avviker i denna vy från områdets tre till fyra våningar, men förhåller sig i övrigt till den omgivande bebyggelsen i Kv. Tisaren 1. I övrigt smälter förslaget putsade fasader, regelbunden fönstersättning och takformen sadeltak väl in i miljön. Byggnadskropparnas förskjutna förhållande till varandra känns igen från grannfastigheten Kv. Eklången 6.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Jämförelse av skala och volym

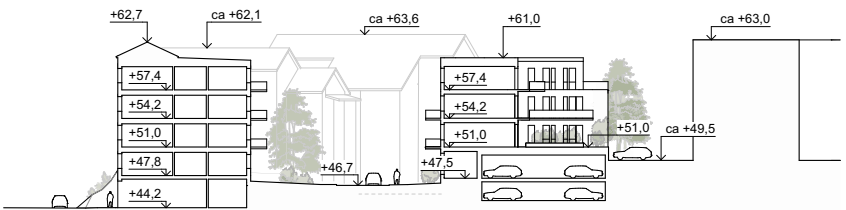
Redovisning av sektioner genom planområdet visar att förslaget skala förhåller sig till den omgivande bebyggelsen på platsen.

Entréhusets skala förhåller sig till den högsta byggnadens skala i Kv. Tisaren 1, och den runda byggnadens skal i Kv. Orrhammaren. Utformningsmässigt har Entréhuset samma princip som byggnaderna i Tisaren 1 med byggnadskropparnas flera adderade volymer vilket lättar upp Entréhusets volym. Entréhuset avviker från Årstas traditionella fotavtryck och volym för lamellhus. Fotavtrycket känns igen i senare utförda kompletteringar inom närområdet.

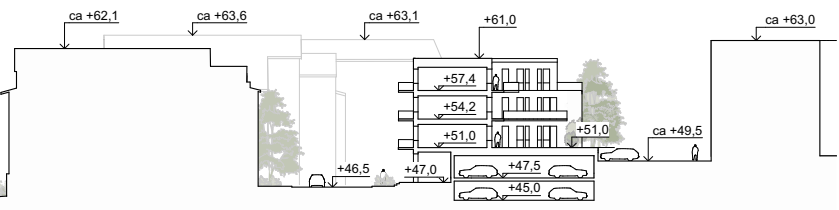
Grändhusets skala och den rundade byggnadsvolymen förhåller sig till Kv. Orrhammaren 1:s skala och volym, och underordnar sig skalan på bebyggelsen i Kv. Tisaren. Grändhuset bedöms därmed vara välanpassad i förhållande till den befintliga bebyggelsen.

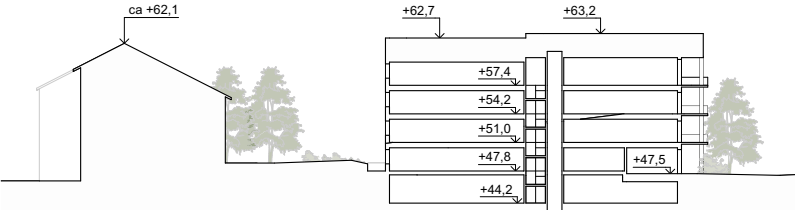
A-A

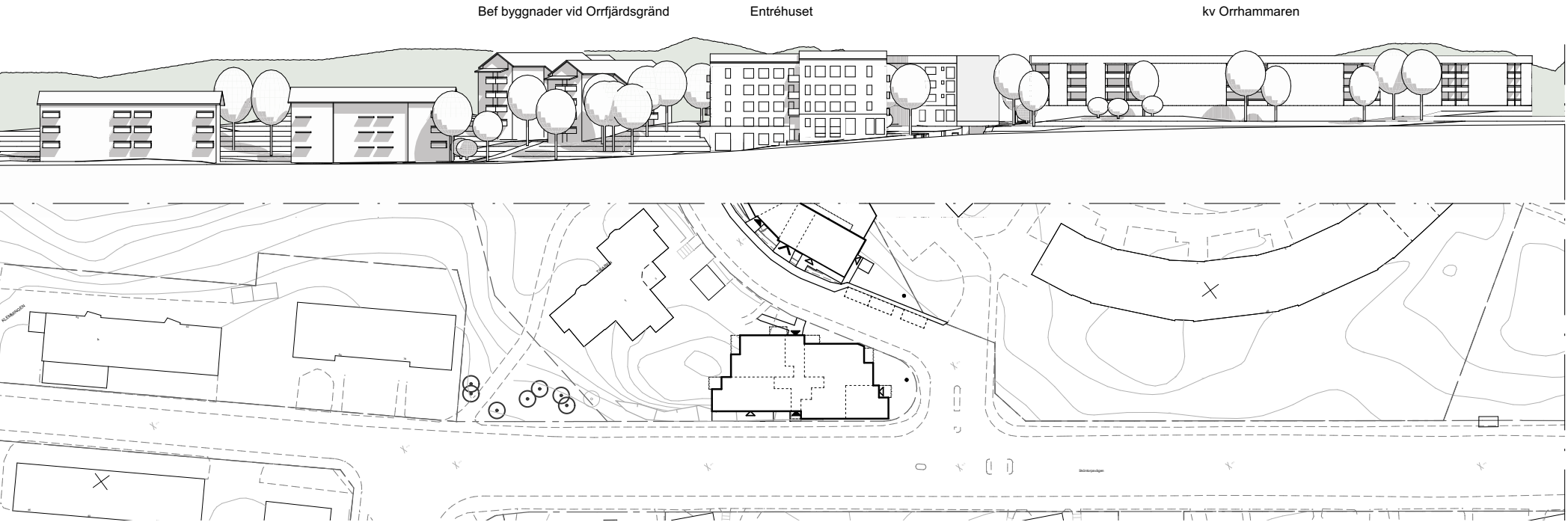
B-B

C-C

D-D

Överst t.h.: Sektioner genom planområdet visar att förslaget skala förhåller sig till den befintliga bebyggelsen på platsen.

T.h.: Marksektion genom planområdet visar att Entréhuset förhåller sig till den omgivande skalan.

Illustrationer Södergruppen Arkitekter.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Sammanfattning konsekvenser

Sköntorpsvägen är i Stockholms aktuella översiktsplan utpekad som ett möjligt område för komplettering av bebyggelse. Områdets befintliga och kanske främsta kvalitet är samspelet mellan naturmarken och bebyggelsens placering i terrängen. Här ansluter fokusområdet med sina tre olika årsringar till ett etablerat stadsplanemönster typiskt för Årsta. Årsringarna inom fokusområdet bedöms vara representativa och goda exempel på Årstas bebyggelseutveckling. Årsringarna medför att miljön har en varierad karaktär vad gäller bebyggelsens form och gestaltning.

Det aktuella föreslaget medför en förtätning med negativa konsekvenser för den karaktäristiska naturmiljön på platsen. Miljöns befintliga lummiga karaktär som utgörs av sparad naturmark och planerad vegetation mellan bebyggelsen ändras till mera stadsmässig och tätbebyggd. Konsekvensen blir mindre andel naturmark och färre möjligheter till utblickar.

Förtätningen minskar även läsbarheten av det kulturhistoriskt värdefulla stadsplanemönstret. En fjärde årsring i sig bedöms inte medföra någon negativ påverkan på kulturmiljön då variation redan utgör ett karaktärsdrag inom fokusområdet. För Årsta som helhet finns däremot en risk att förtätningar, som är planerade på olika håll i Årsta, tillsammans blir splittrande för miljön och påverkar det kulturhistoriskt värdefulla stadsplanemönstret negativt.

Förslagets skala och volymer bedöms förhålla sig väl till den omgivande bebyggelsens skala och volymer. Placeringen av byggnaderna i gatuliv och de relativt långa sammanhängande fasaderna förändrar dock gaturummet och gör platsens bebyggelsestruktur tätare och mer stadsmässig.

Entréhusets placering intill gatan ansluter till Årstas bebyggelsemönster i centrala lägen där bebyggelsen har en större skala, placering i gatuliv och verksamhet i bottenvåningar. Placeringen intill gatan finns även representerad inom fokusområdet i Kv. Eklången 6. Placeringen medför att byggnaden konkurrerar visuellt med befintlig bebyggelse på platsen. Här förskjuts fokuset då den befintliga bebyggelsen underordnar sig naturmiljön på platsen. Av de befintliga byggnaderna på platsen är byggnaden inom Kv. Orrhammaren 1 idag dominerande på grund av det fria läget och den stora runda byggnadsvolymen.

Förslagets utformning bedöms vara välanpassad till omgivningen. Entréhusets ljusa putsade fasader, sadeltak, regelbunden fönsterutformning och fönstersättning ansluter till lamellhusens traditionella utformning. Grändhusets ljusa fasader av målat trä i grågrön ton och byggnadens krökning tillsammans med det platta taket och regelbundna fönstersättning gör att den i övrigt mera samtida byggnaden smälter in i omgivningen.

Förslaget bedöms inte vara förvanskande för den grönklassificerade fastigheten Orrhammaren 1. Den kommer fortsättningsvis att kunna avläsas som en tydlig årsring med sin karaktäristiska runda form och samspelet med naturen som upplevs främst runt byggnaden mot öster. Mot väster är miljön mer tålig där befintlig parkering och garage präglar den husnära miljön.

Sammantaget bedöms det aktuella förslaget uppfylla lagkraven avseende skydd av kulturvärden enligt miljöbalkens 3 kap. 6 § och plan- och bygglagens krav på hänsyn till stadsbild och platsens kulturvärden enligt 2 kap. 6 §.

KÄLLOR

Tryckta källor och litteratur

Bernhardsson, S. (2006). *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden : Enskedefältet, Enskede gård, Gamla Enske-de, Johanneshov, Stureby, Årsta, Östberga*. Stockholm: Stockholmia.

Blomberg, I. & Wehlin-Fürst, E. (1999). *Årsta*. Stockholm: Stockholmshem.

Unnerbäck, R.A. (2002). *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.

Kulturmiljöanalys: En vägledning för användningen av DIVE-analys, Riksantikvaren (2009), hämtad 2022-01-18 från www.raa.se/publicerat/9789172095380.pdf

Otryckta källor

HEMSIDOR

Vad är kulturvärde? Boverket, <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/kulturvarden/kulturvarden-i-teori-och-praktik/vad-ar-kulturvarden/>, hämtad 2022-01-18

Stockholms stad, Översiktsplan, Utvecklingsmöjligheter i Enskede-Årsta-Vantör, <https://vaxer.stockholm/tema/oversiktsplan-for-stockholm/lokala-utvecklingsmojligheter/enskede-arsta-vantor/>, hämtad 2022-01-18

KARTOR

Kulturhistorisk klassificering och flygfoto, Stockholms stad, DpWebbMap, http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassificering/, hämtad 2022-01-18

Andersson Arfwedson. *Årtaskogen, Stockholm. Ett sätt att kombinera stad och naturreservat som gagnar alla*, <https://andersson-arfwedson.se/projekt/arstaskogen/>, hämtad 2022-01-18

RITNINGAR

Stockholms stad, Bygg- och plantjänsten: Bygglovsritningar för Orrhammaren 1 och Tisaren 1, <https://etjanst.stockholm.se/Byggochplantjansten/arenden>, hämtad 2022-01-18

GÄLLANDE PLANER

Stockholms stad, Bygg- och plantjänsten, Gällande planer för Orrhammaren 1 och Tisaren 1, <https://etjanst.stockholm.se/Byggochplantjansten/gallande-planer/sok-via-karta>